

Keskusta YYA-linjalta Euroopan unionin porteille

Suomen integraatiopoliittisista ratkaisuksista käyty keskustelu ja vallankäyttö
Suomen Keskustan puoluejohdossa vuosina 1990–1994

Markus Viljo Antero Saarinen

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Poliittinen historia

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2018

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Valtiotieteellinen tiedekunta

Markus Viljo Antero Saarinen

Keskusta YYA-linjalta Euroopan unionin porteille

Poliittinen historia

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2018

71 sivua

Tutkielmassa käsitellään Suomen Keskusta r.p.:n puoluejohdon sisäisiä jännitteitä ja ristiriitoja keskusteltaessa Suomen valtion harjoittamasta integraatiopolitiikasta 1990-luvun alkupuoliskolla. Keskustan toimiessa tuolloin pääministeripuolueena, sillä oli keskeinen asema Suomen valtion tekemissä päätöksissä koskien muun muassa Suomen EY-/EU-jäsenyyttä. Mikäli puolue ei olisi asettunut tukemaan jäsenyyttä, Suomi ei välttämättä olisi liittynyt Euroopan unionin jäseneksi vuonna 1995.

Tutkielmassa esitellään Keskustan puolueorganisaatiota, keskeisimpiä toimijoita ja tilaisuuksia, joissa puolueen keskeisimmät päätökset tehtiin. Puolueen eri organisaatioiden pöytäkirjoja ja muita dokumentteja sekä keskustataustaisia sanomalehtiä läpikäyden saadaan selville ne keskustalaiset, joilla oli eniten vaikutusvaltaa puolueen sisäisessä päätöksenteossa integraatiopolitiikasta keskusteltaessa. Keskustan puheenjohtaja Esko Ahon rooli ja vallankäyttö integraatiokeskusteluissa ja tehdyissä päätöksissä otetaan tarkasteluun.

Erialaisten tutkimusten ja gallupien mukaan Keskustan jäsenien ja kannattajien enemmistö vastusti lähes koko 1990-luvun alkupuolen ajan Suomen liittymistä Euroopan unioniin, ja vastustus kasvoi jäsenyyssprosessin edetessä. Tämä näkyi etenkin maaseudulla ja pienillä paikkakunnilla. Vastustavalla kannalla oli myös Keskustaa lähellä oleva maa- ja metsätaloustuottajien etujärjestö MTK. Vastaavasti Keskustan puoluejohdon enemmistö, mukaan lukien puolueen puheenjohtaja ja Suomen pääministeri Aho, suhtautui varovaisen myönteisesti ensin jäsenyyshakemuksen jättämiseen vuonna 1992, ja myöhemmin jäsenyyteen vuonna 1994.

Ulkoista painetta jäsenyyden kannattamiselle tuli muilta puolueilta, sillä eduskunnan enemmistö oli jäsenyyden kannalla. Mikäli Keskusta olisi ryhtynyt avoimesti vastustamaan jäsenyyttä, se olisi voinut kaataa Ahon hallituksen. Presidentti Mauno Koivisto tuki taustalla Ahon hallitusta ja suhtautui maltillisesti EU-jäsenyyteen. Ulkopoliittisesta näkökulmasta Neuvostoliiton hajoaminen mahdollisti Suomen syvemmän integraation Länsi-Eurooppaan, ja muun muassa naapurimaa Ruotsin valtiojohto suhtautui myönteisesti EU-jäsenyyden hakemiseen.

Osassa aiempia tutkimuksia on kritisoitu Keskustan puoluejohdon ja puheenjohtaja Ahon toimintatapoja EU-jäsenyyssprosessin aikana. Syinä kritiikille on esitetty puoluejohdon toimintaa puolueen kenttäväen tahdon vastaisesti, sekä puheenjohtaja Ahon käyttämiä keinoja saavuttaakseen haluamansa tavoitteet. Puoluejohdon tavoitteena oli pitää puolue yhtenäisenä sisäisistä ristiriidoista huolimatta. Se ei onnistunut kaikissa tapauksissa kovin hyvin, sillä puolueen sisällä oli paljon jäsenyyttä vastustavia voimia etenkin EU-jäsenyyssprosessin loppuvaiheessa, muun muassa entinen puheenjohtaja Paavo Väyrynen.

Puolue ei ottanut virallisesti voimakasta kantaa EU-jäsenyyden puolesta, jotta se ei ärsyttäisi liikaa kannattajiaan. Puolue ja sen johto kävivät ennen jäsenyyshakemuksen jättämistä paljon keskustelua jäsenistön kanssa, mutta jäsenyysneuvotteluiden aikana vuorovaikutteinen keskustelu haluttiin puoluejohdon näkökulmasta minimoida. Samalla puoluejohdon sisällä keskinäistä jännitettä haluttiin laannuttaa, vaikka johto teki päätöksiä EU-jäsenyyttä edesauttavasti.

Huolimatta Keskustan jäsenten ja kannattajien enemmistön EU-jäsenyyden vastustuksesta, Keskusta päätti ensin tukea Suomen EU-jäsenyyshakemusta ja myöhemmin kannattaa Suomen jäsenyyttä EU:ssa. Puheenjohtaja Aho käytti päätöksenteon hetkinä saavutettua asemaansa ja valtaansa tehokkaasti saavuttaakseen tavoitteensa.

Poliittinen historia, Suomen Keskusta, integraatiopolitiikka, Euroopan yhdentyminen, 1990-luku, johtajuus

Sisällysluettelo

Lyhenneluettelo.....	5
1. Johdanto.....	6
1.1. Tutkimusaiheen esittely.....	6
1.2. Tutkimuksen teema ja rajaus.....	6
1.3. Aiempi tutkimus.....	9
1.4. Tutkimuskysymykset ja hypoteesit.....	13
1.5. Tutkimuksen menetelmät ja aineistot.....	15
1.6. Eettiset kysymykset.....	16
1.7. Termistöstä ja kieliasusta.....	17
2. Poliitiikan teon paikat ja subjektit - Keskustan puoluejohto, avainhenkilöt ja etujärjestö... 18	18
2.1. Keskustan puoluejohto.....	18
2.2. Keskustan avainhenkilöt.....	19
2.3. Keskustaa lähellä oleva etujärjestö MTK.....	21
2.4. Puolueen puheenjohtaja vallankäyttäjänä.....	22
2.5. Näkökulmia vallankäytöstä ja persoonan merkityksestä.....	23
3. Keskustan EY-linja 1980-luvun puolivälistä Neuvostoliiton hajoamiseen saakka.....	27
3.1. 1980-luku: Paasikiven-Kekkosen -linjalla.....	27
3.2. Vuosi 1990 - Uusi puoluejohto ETA:n lumoissa.....	29
3.3. Vuosi 1991 - Keskusta hallitukseen ja puolueen kanta EY:hyn lievenee.....	31
4. Keskusta varauksellisesti EY-jäsenyushakemuksen kannattajaksi.....	34
4.1. Keskustan alkuasetelmat Suomen EY-jäsenhakemuskeskusteluun.....	34
4.2. Keskustan kentän ääni: maakuntatilaisuudet ja jäsenkysely.....	36
4.3. Puolue päättää kantansa Suomen EY-jäsenhakemukseen.....	40
4.4. Kohti EY-neuvotteluja.....	43
5. Keskusta epäyhtenäisenä kohti EU-jäsenyysäänestyksiä.....	47
5.1. Väyrynen kääntää kelkkansa.....	47
5.2. Suomen kohtalon vuosi alkaa.....	50
5.3. Puoluekokouksen päätös ratkaisee Keskustan EU-kannan.....	53
5.4. Omantunnon äänestykset.....	56
6. Yhteenveto.....	58
6.1. Keskustan puoluejohto ja sen sisäiset jännitteet.....	58
6.2. Keskustan virallisen integraatiolinjan muutokset ja keskeiset integraatiopäätökset... 61	61
6.3. Esko Aho puolueen johdossa ja puolueen kantojen määrittäjänä.....	63
Lähteet.....	66

Liitteet..... 70

Lyhenneluettelo

EFTA	Euroopan vapaakauppajärjestö
ETA	Euroopan talousalue
ETYK	Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssi
EU	Euroopan unioni
EY	Euroopan yhteisöt
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade (Kansainvälistä kauppaa edistävä sopimus)
KMA	Keskustan ja maaseudun arkisto
KOL	Keskustan Opiskelijaliitto
MTK	Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto
NKL	Nuoren Keskustan Liitto
RKP	Suomen ruotsalainen kansanpuolue
SDP	Suomen Sosialidemokraattinen Puolue
SKDL	Suomen Kansan Demokraattinen Liitto
SKL	Suomen Kristillinen Liitto
YYA	Sopimus ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta

1. Johdanto

1.1. Tutkimusaiheen esittely

Lapsuusajan muistoni ja poliittinen taustani innoittivat minua tutkimaan yhtä Suomen poliittisen historian merkittävintä ajanjaksoa eli 1990-luvun alkua. Tuolloin tehdyillä poliittisilla päätöksillä on ollut suuri merkitys Suomen tämän hetkiseen 2000-luvun alkupuoliskon yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen tilanteeseen. Ensimmäiset muistikuvani politiikasta ajoittuvat Suomen EU-jäsenyysratkaisun loppuaikoihin. Lukuisissa television keskusteluohjelmissa puitiin sitä, kannattaako Suomen liittyä Euroopan unioniin vai ei. Olin muodostanut 5-vuotiaana jonkinnäköisen itsekehittämäni näkemyksen asiaan liittyen. Yksi henkilö jäi minulle erityisesti mieleen kyseisistä tv-keskusteluista: Esko Aho. Esiintyminen ja puhetyyli oli selkeää ja persoonallista, vaikka en muista tarkemmin, mitä hän keskusteluissa puhui. Lapsuuden muistot ovat jääneet mieleeni ja olen varttuessani usein mietiskellyt, mistä Aho ja muut haastatellut henkilöt televisiossa puhuivat EU-jäsenyyteen liittyen. Asia on selkiintynyt minulle vuosien saatossa, mutta vasta yliopisto-opintojen aikana olen asiaa kunnolla tutkinut ja perehtynyt 1990-luvun alun suomalaiseen politiikkaan. Tällä tutkimuksella haluan konkreettisten faktojen lisäksi selvittää, miksi alun perin kiinnostuin politiikasta ja yhteiskunnallisista asioista jo pikkulapsena.

1.2. Tutkimuksen teema ja rajaus

Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittinen asema muuttui Neuvostoliiton hajoamisen ja kylmän sodan päättymisen jälkeen 1990-luvulla. Mahdollisuus kattavampaan Euroopan maiden väliseen integraatioon eli taloudelliseen ja ulko- ja turvallisuuspoliittiseen yhdentymiseen tuli mahdolliseksi uuden ajanjakson alkaessa. Neuvostoliiton etupiirissä ja sen reunalla oleville valtioille avautui mahdollisuuksia syventää suhteitaan Länsi-Eurooppaan jo Neuvostoliiton johtajan Mihail Gorbatshovin presidenttikaudella vuodesta 1985 alkaen. 1980-luvulla Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittinen linja säilyi pääsääntöisesti samana koko vuosikymmenen, ja tasavallan presidentti Mauno Koiviston johdolla Suomen ulkopolitiikkaa johdettiin perinteiseen tapaan YYA-sopimusta

noudattaen. Kansainvälinen poliittinen tilanne alkoi muuttua 1980-luvun lopussa Itä-Euroopan maiden vapautuessa Neuvostoliiton vaikutusvallan alta yksi toisensa jälkeen. Vuoden 1989 marraskuussa Berliinin muuri murtui, millä oli iso symbolinen vaikutus Euroopan yhdentymiselle tulevaisuudessa. Neuvostoliiton kommunistisen puolueen valta-asema horjui ja lopulta puolue menetti valtansa ja valtio hajosi jouluna 1991. Viimeistään vuoden 1991 jälkeen Euroopassa ei ollut enää sellaista vastavoimaa, joka olisi Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisessä sekasorrossa voinut estää Euroopan maiden kiihtyviä yhdentymispyrkimyksiä. Vahvempi integroituminen Länsi-Eurooppaan tuli ajankohtaiseksi poliittiseksi kysymykseksi etenkin aiemmin puolueettomina valtioina esiintyneissä Suomessa, Ruotsissa, Itävallassa ja Sveitsissä.

Suomen valtiojohton ja suomalaisten puolueiden haasteena oli päivittää maan ulko- ja turvallisuuspoliittinen linja uudessa maailmanjärjestyksessä. Suomen Keskusta r.p.:n¹ harjoittama ja tukema puolueettomuuspolitiikka, joka pohjautui YYA-sopimukseen ja Paasikiven-Kekkosen -linjaan, oli kansainvälisen politiikan muutosten johdosta vanhentunut. Keskustan täytyi ottaa huomioon tulevilla kannanotoilla ja päätöksillä oman jäsenistön ja kannattajien lisäksi myös muut poliittiset voimat, etenkin muiden suurten puolueiden eli Suomen Sosialidemokraattisen puolueen SDP:n ja Kansallisen Kokoomuksen² mielipiteet, sekä Suomen ulkopoliittika johtanut tasavallan presidentti Koivisto. 1990-luvun alun surkea taloustilanne toi ulko- ja turvallisuuspoliittiseen keskusteluun merkittävän vaikutuksen. Talouskriisi lisäsi sisäpoliittisia haasteita valtionalouden velkaantuessa ja työttömyyden kasvaessa kiihtyvää tahtia.

Suomalaisia puolueita vertailtaessa Keskustan sisällä jouduttiin käymään 1990-luvun alussa sisäistä keskustelua Euroopan integraatiosta ja Euroopan unionin jäsenyyden hyödyistä ja haitoista. Keskustan sisäisellä päätöksenteolla oli Suomen EU-prosessissa suuri merkitys, sillä parlamentaarissa mittakaavassa puolueella oli suurin painoarvo Suomen suurimpana puolueena kansanedustajapaikoissa ja pääministeripuolueena vuosina 1991–1995. Keskustan sen aikaisen pääministeripuoluerolin sekä puolueen sisällä esiintyneiden erilaisten näkemysten johdosta Keskustan ja sen johdon toiminnan tutkiminen on erittäin kiinnostavaa. Mikäli Keskusta olisi vastustanut EU:hun liittymistä hallituskaudellaan, Suomi ei todennäköisesti olisi liittynyt vuoden 1995 alussa Euroopan

¹ Käytän jatkossa Suomen Keskusta r.p.:stä puhuessani sanamuotoa Keskusta tai keskusta.

² Kansallisesta Kokoomuksesta puhuttaessa käytän jatkossa sanamuotoa Kokoomus.

unionin jäseneksi yhdessä Ruotsin ja Itävallan kanssa. Lisäksi Keskustan, Kokoomuksen ja RKP:n hallituksen kaatuminen ennenaikaisesti olisi ollut sitäkin varmempaa. 1990-luvun integraatoratkaisut ovat olleet merkittävässä roolissa Suomen lähihistoriassa ja EU:hun liittyvät kysymykset ovat esillä politiikassa, taloudessa ja mediassa jatkuvasti eri tavoin.

Lukiessani aiempia tutkimuksia Suomen 1990-luvun alun integraatiopolitiikasta ja Keskustan sisäisestä päätöksenteosta samana ajankohtana, eri tutkijat ovat päätyneet erityylyisiin loppupäätelmiin siitä, mitkä tekijät vaikuttivat Keskustan sisällä tehtyihin päätöksiin ja ratkaisuihin. Maaseudun ja maatalouden tulevaisuuden haasteet on tutkimuksissa otettu huomioon keskeisenä osana Keskustan sisäistä keskustelua. Keskustan jäsenistön ja kannattajien mielipiteiden kuuntelemisesta ja kunnioittamisesta ei ole kuitenkaan ollut yksimielisyyttä. Aihetta tutkivia henkilöiden mielipiteitä on jakanut ajatus siitä, ajoiko Keskustan puoluejohto jäsenistöään kunnioittamatta Suomen EU:n jäseneksi, vai osoittiko puoluejohto pitkälle harkittua strategista viisautta hakemalla jäsenyyttä ja lopulta tukemalla täysjäsenyyttä. Samalla puolueen johto henkilöityi puheenjohtaja Esko Ahoon, joka joutui ottamaan viime kädessä vastuun Keskustan harjoittaman politiikan päätöksistä. Hän on saanut toiminnastaan pääministerinä ja Keskustan puheenjohtajana sekä kehuja että haukkuja, riippuen keneltä kysyy.

Tutkimuksen aikarajauksena on vuodet 1990–1994. Vuonna 1990 Keskustan uudeksi puheenjohtajaksi valittiin Esko Aho, jonka persoona etenkin mediassa kuvattuna oli erilainen kuin aiemman puheenjohtajan Paavo Väyrysten julkisuuskuva. Ahon astuminen puolueen johtoon sekä vuodesta 1990 alkaen nopealla tempolla muuttuva Suomen ulkopoliittinen ja taloudellinen tilanne ovat syynä vuoden 1990 valitsemiseen tutkimuksen alkuvuodeksi. Vuonna 1990 Neuvostoliitto oli vielä valtiona olemassa, mutta ei enää vuodesta 1992 alkaen. Tällä perusteella voidaan osaltaan tutkia ja arvioida sitä, kuinka paljon merkitystä Neuvostoliiton hajoamisella oli keskustalaisten poliitikkojen kantoihin koskien Suomen Eurooppa-integraatiota ja integraatiopolitiikkaa. Tutkimuksen päätöspisteenä on eduskunnan vuoden 1994 syksyn äänestys Suomen liittymisestä Euroopan unionin jäseneksi. Päätös sinetöi Suomen Eurooppa-integraation päälinjat 1990-luvun alkupuoliskolla, minkä johdosta Suomi siirtyi 1.1.1995 EU-aikakaudelle.

1.3. Aiempi tutkimus

Kattavan kokonaisesityksen Suomen Eurooppa-integraatiosta 1980–1990-lukujen taitteessa on kirjoittanut Juhana Aunesluoma teoksessa *Vapaakaupan tiellä. Suomen kauppaja- ja integraatiopolitiikka maailmansodista EU-aikaan* (2011). Hän ei keskity pelkästään Keskustan toimintaan tuona aikana, vaan selvittää laajemmin, mitä Suomen puolue- ja talouselämässä kylmän sodan lopussa ja sen jälkeen tapahtui. Tutkimuksessa tulee esille MTK:n merkittävä rooli ja vaikutusvalta Keskustan sisällä ja puolueen kannattajien keskuudessa. Aunesluoman tutkimuksen mukaan taloudelliset ja ulko- ja turvallisuuspoliittiset syyt johtivat lopulta Suomen EU-jäsenyyteen.³

Ulkoministeriössä pitkän uran tehnyt Jaakko Blomberg on kirjoittanut teoksen *Vakauden kaipuu. Kylmän sodan loppu ja Suomi* (2011)⁴, joka kertoo laajasti Euroopan poliittisesta tilanteesta 1980-1990-lukujen vaihteessa. Blomberg kytkee Neuvostoliitossa/Venäjäällä, EY:ssä ja Pohjoismaissa tapahtuneen poliittisen kehityksen, ja millaisia ratkaisuja Suomen valtiojohto päätti tehdä tai joutui tekemään ulkopoliittisen tilanteen muutosten johdosta. Teos ei ota tarkemmin kantaa Keskustan sisäiseen päätöksentekoon, vaan keskittyy 1990-luvun alun ulkopoliittikan avainhenkilöiden, kuten Keskustasta pääministeri Ahon ja ulkoasiainministereiden Väyrysen ja Heikki Haaviston julkisiin lausuntoihin. Blombergin mukaan keskustalaisille poliitikoille oli tärkeätä julkisesti perustella Suomen puolueettomuutta ja puolueettomuuspolitiikkaa myös mahdollisen EU-jäsenyyden toteutuessakin.

Puhtaasti Keskusta-keskeisestä lähtökohdasta tutkimusta on tehnyt kansanedustaja Seppo Kääriäinen (kesk.) väitöskirjassaan *Sitä niittää, mitä kylvää. Keskustan strategiset valinnat 1964–2001* (2002). Väitöskirjassa tutkitaan Suomen Keskustan ja sen edeltäjien strategioita eri aikoina ja eri puoluejohtajien alaisuudessa. Kääriäinen pohjaa tutkimuksensa erilaisten strategioiden ja puolueiden teorioihin, sekä ideologian ja identiteetin merkitykseen politiikanteossa. Lisäksi puolueen päätöksentekoprosesseja, puolueorganisaatiota sekä jäsenistöä ja sen roolia analysoidaan. Kääriäinen kuvaa 1990-luvun alun integraatiokeskustelua pohjautuen siihen, että puolueen täytyi Neuvostoliiton

³ Aunesluoma, Juhana: *Vapaakaupan tiellä. Suomen kauppaja- ja integraatiopolitiikka maailmansodista EU-aikaan*. Kariston kirjapaino Oy, Hämeenlinna 2011, 491–496.

⁴ Blomberg, Jaakko: *Vakauden kaipuu. Kylmän sodan loppu ja Suomi*. WSOY, 2011.

hajottua muuttaa strategiaansa Euroopan yhdyttyessä. Pääministeri Esko Ahon vahva johtajuus ja visiot tuodaan tutkimuksessa selkeästi esille, ja näillä perusteilla selitetään muun muassa Ahon ja puolueen ex-puheenjohtaja Paavo Väyrysen erimielisyyksiä. Kääriäinen tuo tekstissä esille selkeitä vastakohtia puolueen sisäisessä valtataistelussa, eli jakaa Ahon johtaman 'klikin' yhdeksi puolueen sisäiseksi voimaksi, Väyrysen toiseksi suuremmaksi voimaksi, ja esiintyy muita pienempiä voimia, jotka toimivat vuorovaikutuksessa toisiinsa. Kääriäinen ei kritisoi Ahoa tai hänen toimintaansa EU-prosessissa oikeastaan ollenkaan, vaan maalaa kuvan henkilöstä, joka hoiti reaali politiikan kunnolla ja piti puolueen kaikista kiistoista huolimatta yhtenäisenä. Väyryseen Kääriäinen suhtautuu vähemmän ylistävästi, mutta ei ryhdy haukkumaan tai mollaamaan tätä tai arvostelemaan hänen politikointiaan, vaan enemmänkin arvioi Väyrysen tekojen motiiveja. Tutkimuksen johtopäätöksenä on, että Aho yritti pitää puolueen yhtenäisenä, vaikka se oli haastavaa, kun Suomi eli keskellä raskasta lamaa. Tutkimuksen johtopäätöksenä esitetään, että Keskustan johdolla jätetty EU-jäsenyys hakemus ja lopulta Suomen EU-jäsenyys olivat kyseisissä 1990-luvun alun tilanteissa välttämättömiä ja parhaita vaihtoehtoja, sekä puolueen että Suomen kannalta.⁵

Keskustalainen Petri Neittaanmäki tutki pro gradussaan Suomen Keskustan poliittista päätöksentekoprosessia EU-kysymyksessä vuosina 1989–1994. Hän tutki puolueen johtohenkilöiden, kuten Ahon ja Väyrysen kannanottoja EU-kysymyksestä keskusteltaessa muun muassa puoluekokouksissa, ja vertailee retoriikkaa ja vaikuttamista tähän liittyen. Neittaanmäen suhtautuminen puoluejohdon ja etenkin Ahon toimintaan jäsenyyskysymyksessä on kriittinen, ja hänen mielestään valtapoliittiset syyt vaikuttivat eri henkilöiden toimintaan EU-prosessin aikana. Lähtökohtaisesti Neittaanmäki osoittaa päätelmissään, kuinka puolueen johdolla oli julkilausuttuja ja julkilausumattomia tavoitteita, joiden päämääränä oli pitää Keskusta hallituksessa, hyväksyä Suomen EY-jäsenyys hakemus ja lopulta ajaa Suomi EU-jäseneksi vaientamalla puolueen kenttäväki. Muun muassa Paavo Väyrysen edustana Keskustan kenttäväki taas halusi, ettei Suomi liittyisi EU:n jäseneksi.⁶

⁵ Kääriäinen, Seppo: *Sitä niittää mitä kylvää. Keskustan strategiset valinnat 1964–2001*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2002, 310–317, 323.

⁶ Neittaanmäki, Petri: *Valtapolitiikka osana suomalaista päätöksentekoa: Tutkielma Suomen Keskustan poliittisesta päätöksentekoprosessista EU-kysymyksessä 1989–1994*. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 2000, 91–105, 108–112, 126–136.

Karina Jutila on tutkinut väitöskirjassaan⁷ sitä, mistä rakentuu Keskustan sisäinen päätöksentekojärjestelmä, ja millainen vaikuttamisen ja päätöksenteon paikka Keskukselta on. Tarkastelua tehdään puolueen sisäisen demokratian näkökulmasta, ja tutkimuksen rakenne on puolueen organisaatiota esittelevä ja analysoiva. Empiirisessä tutkimuksessa on otettu yhdeksi puolueen päätöksentekoprosessin tapausesimerkiksi EU-prosessin käsittely Keskustan sisällä. Jutilan mukaan puolue-eliitin enemmistö oli jo hyvissä ajoin ennen julkista ulostuloa päättänyt tavoitteekseen tehdä Suomesta EU:n jäsen, vaikka eliitti tiedosti jäsenistön enemmistön negatiivisen suhtautumisen jäsenyyteen. Puoluehallituksen työvaliokunnan ja puolueen puheenjohtajan Ahon rooli EU-prosessissa oli Jutilan mukaan keskeinen ja se korostui prosessin loppuvaiheessa. Puolueen jäsenistö oli varsin passiivinen ja toteutti muun muassa vuoden 1994 puoluekokouksessa eliitin eli puoluejohtajan toiveen ja Ahon hallitus sai mandaatin jatkaa EU-prosessia. Puolueen sisäinen päätöksenteko oli Jutilan mukaan ongelmallinen puoluedemokratian kannalta, kun jäsenistön enemmistö taipui vähemmistön tahtoon.

Tiina Sandberg on tutkinut pro graduunsa Keskustan ja MTK:n roolia vuosina 1992–1994 EU-kysymyksessä, ja verrannut näiden kahden organisaation suhtautumista Euroopan unioniin. Pääteemana on näiden kahden luoma julkisuuskuva EU-kysymyksessä ja median käyttö politiikan välineenä. Tutkimuksessa tuodaan esille MTK:n ja Keskustan välinen läheinen kytkös: MTK:n jäsenistö oli suurimmaksi osaksi samaa maa- ja metsätalousväestöä, joka oli myös Keskustan ydinkannattajakuntaa. Sandbergin mukaan Keskustan julkilausumattomana tavoitteena EU-prosessissa oli neuvottelujen saattaminen kunnialla päätökseen, niin että kansa äänestäisi EU:n puolesta. Tutkimuksesta käy ilmi, että EU:n maatalouspolitiikalla oli merkittävä asema jäsenyysneuvotteluissa. Keskukselta jopa vaaransi jäsenyysaikataulun saavuttaakseen tyydyttävät ehdot maatalouden osalta. Sandbergin mukaan Keskustan johto halusi kontrolloida ja viivyttää puolueen sisällä EU-jäsenyydestä käytyä keskustelua kesäkuun 1994 puoluekokoukseen saakka, jolloin asiasta päätettiin. Lisäksi puheenjohtaja Aho jätti oman EU-kantansa julkistamisen myöhäiseen ajankohtaan, mitä Sandberg pitää taktisena päätöksensä.⁸

⁷ Jutila, Karina: *Yksillä säännöillä, kaksilla korteilla? Empiirinen tutkimus Suomen Keskustan sisäisestä päätöksenteosta*. Sähköinen väitöskirja, Cityoffset Oy, Tampere 2003, 13, 202–212.

⁸ Sandberg, Tiina: *Keskustan ja MTK:n EU-maatalouspolitiikka ja julkisuus v. 1992–1994*. Viestinnän pro gradu -työ. Helsingin yliopisto 1996, 20, 107–108.

Anssi Kempin pro gradu -tutkielmassa on tutkittu muun muassa Paavo Väyrysen mielipiteitä Suomen suhteesta Euroopan integraatioon vuosina 1988–1994. Kempin mukaan Väyrynen edusti kannanotoissaan traditionalistista linjaa, jonka mukaan Euroopan syvempi integraatio ei kaikissa kysymyksissä ollut Suomen edun mukaista. Väyrysen kanta integraatioon ja EU-jäsenyyteen pehmeni vähitellen, mutta hän piti silti tutkimuksen aikajaksolla kiinni muun muassa Suomen perinteisen puolueettomuuden ja omasta maatalous- ja aluepolitiikasta, jotka olisivat hänen mukaansa tärkeitä myös uudessa Euroopassa, kuten ne olivat olleet kylmän sodan aikana. Kempin mukaan Väyrynen halusi, että näistä asioista pidetään kiinni, ennen kuin EU-jäsenyys voidaan hyväksyä.⁹

Katja Tuokko on tutkinut 1990-luvun integraatiokehitystä Vasemmistoliiton näkökulmasta vuosina 1990–1998 pro gradussaan vuodelta 2012. Neuvostoliiton hajoaminen oli aiheuttanut radikaaleille vasemmistolaisille puolueille Euroopassa identiteettikriisin, minkä johdosta myös Suomessa Vasemmistoliiton oli päivitettävä ideologiansa ja uudet arvot. Vasemmistoliitto pelkäsi pitkän oppositiotaipaleensa jatkuvan SKDL:n hajoamisen jälkeenkin, joten puolueen ensisijaisena tavoitteena oli päästä hallituskelpoiseksi ja osoittaa olevansa luotettava yhteistyökumppani. Yhtenä vaatimuksena tälle oli se, että puolueen oli muutettava erittäin kielteistä suhtautumista EU:hun myönteisemmäksi. Tämä aiheutti sisäisiä ristiriitoja puolueessa, sillä puolueen kannattajiston enemmistö oli EU-vastainen. Vasemmistoliitto oli vielä 1990-luvun alussa oppositiossa ollessaan EU-kriittinen, mutta hallitukseen päästessään vuonna 1995 se joutui hiljalleen ottamaan EU-myönteisen kannan.¹⁰ Mielenkiintoinen huomio Tuokon tutkimuksen perusteella suhteessa omaan tutkimusaiheeseen on se, että sekä Vasemmistoliiton että Keskustan kannattajien enemmistö oli EU-vastaisia. Tästä johtuen kummankin puolueen johto joutui hallitustaipaleellaan ottamaan jäsenistöön verrattuna selkeästi EU-myönteisemmän kannan, mikä aiheutti puolueiden sisällä ristiriitoja. Puoluejohdoissa ei haluttu joutua oppositioasemaan EU-vastaisina puolueina.

Tutkimusaiheeseen liittyen on tehty erityyppisiä tutkimuksia, joista osassa tutkijana on ollut keskustalainen henkilö. Vertailemalla keskustalaisten Kääriäisen ja Neittaanmäen

⁹ Kemppi, Anssi: *Katse Eurooppaan päin! - Kahdesta eri horisontista. Paavo Väyrysen integraatiomielipiteet ja niiden käsittely Suomen Kuvalehdessä vuosina 1988-1994*. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto 1996, tiivistelmä.

¹⁰ Tuokko, Katja: *From Left to West. The position of Vasemmistoliitto on European integration*. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 2012, 86–90.

samasta aihepiiristä tekemiä tutkimuksia huomaa, että Kääriäisen suhtautuminen Ahoon on huomattavasti hellempi kuin Neittaanmäellä. Kääriäisen tausta pitkäaikaisena keskusta-toimijana synnyttää ajatuksen siitä, millä motiivilla Kääriäinen eri tilanteisiin ja tapahtumiin suhtautuu, ja mitä hän kertoo ja mitä jättää kertomatta. Myös Neittaanmäki oli pro graduun tehdessä aloitteleva poliitikko, jonka omat mielipiteet EU:sta ja tietyistä poliitikoista paistavat tekstistä vahvasti läpi. Kumpikaan tutkija ei siten ole lähtökohtaisesti neutraali aihetta käsitellessään, tai ainakaan poliittiselta taustaltaan puolueeton tutkija.

Tutkimukseni erottuu aiemmin tehdyistä tutkimuksista siinä, että keskeisenä lähdeaineistona on käytetty puoluejohdon salassa pidettyjä kokousten pöytäkirjoja, joihin ei ole ollut 25 vuoden salassapitomääräysten johdosta kaikilla pääsyä. Kääriäistä ja osittain Jutilaa lukuun ottamatta muut tutkijat eivät ole lähteiden perusteella kyseisiä pöytäkirjoja käyttäneet tutkimuksissaan, vaan lähdeaineisto on pääosin nojannut julkisesti saatavilla olevaan aineistoon, kuten sanomalehtiin, virallisiin tiedotteisiin, julkisiin puheisiin ja puoluekokousaineistoihin. Kyseisiä lähteitä ei voi tässäkään tutkimuksessa kokonaan sivuuttaa, mutta kokousten litteroiduista pöytäkirjoista on nähtävissä keskustelu, jota puoluejohto kävi kabineteissa ilman sensurointia tai kaunistelua. Pöytäkirjoissa puoluejohdon jäsenten näkemykset ja sisäinen vallankäyttö tulee selkeämmin ilmi.

1.4. Tutkimuskysymykset ja hypoteesit

Pro gradu -tutkielmani aiheena on selvittää, millaisia jännitteitä ja ristiriitoja Keskustan puoluejohdon sisällä oli Suomen integraatiopolitiikasta keskusteltaessa. Samalla selvitän, ketkä ja mitkä olivat integraatiokeskustelussa keskeisimmät henkilöt ja tahot Keskustan sisäisessä päätöksenteossa, ja mitä kantoja nämä edustivat integraatiokysymyksissä tutkimusajanjakson aikana. 1990-luvun alussa Keskustan sisällä oli sekä henkilöitä, jotka vastustivat syvempää eurooppalaista valtiollista yhdentymistä, että vastapuolena henkilöitä, jotka kannustivat aktiivisesti Suomea luomaan tiiviit suhteet läntiseen Eurooppaan. Lisäksi oli suuri määrä ihmisiä, joilla ei ollut selkeää ehdotonta kantaa integraatiopolitiikkaan suuntaan eikä toiseen. Sisäistä hajanaisuutta aiheutti myös se, että puolueen sisällä ero Etelä- ja Pohjois-Suomen sekä kaupunkien ja maaseudun väestön

välillä aiheutti omanlaisensa jännitteen. Keskustan etujärjestökytkös nostetaan myös esille tutkimuksessa.

Puoluejohdon sisäisiä keskusteluja, tehtyjä äänestyspäätöksiä ja julkisia ulostuloja seuraamalla pyrin saamaan mahdollisimman kattavat vastaukset siihen, miten puolueen virallinen linja muuttui Suomen integraatiopolitiikkaa koskien vuosina 1990-1994.

Keskusta oli vaalikaudella 1991–1995 hallituksessa pääministeripuolueena ja oli sitä kautta keskeisessä asemassa Suomen Eurooppa-integraatiossa ja EU-jäsenyysneuvotteluprosessissa. Puolueen puheenjohtajan ja pääministerin Esko Ahon roolia Suomen integraatiopäätöksissä ei voi mielestäni aliarvioida. Tästä johtuen yhtenä tutkimukseni kysymyksenä on selvittää Ahon omien mielipiteiden merkitystä puolueen kannan määrittämisessä. Otan tutkimuksessa huomioon vallankäytön organisaation sisällä, sekä persoonan merkityksen vallankäytön osana.

Aiemmin tekemässäni kandidaatintutkielmassa tutkin Keskustan puoluejohdon ja puolueen jäsenistön välistä jännitettä EU-jäsenyysprosessin aikana. Aiheen mielenkiintoisuudesta ja lähdeaineiston laajuudesta johtuen halusin laajentaa tutkimustani pro gradu -tutkielmassani, jolloin otan laajemman näkökulman Keskustan sisäiseen päätöksentekoon ja vallankäyttöön Eurooppa-integraatiokannan muotoutumisessa puolueen sisällä ja sen johdossa.

Tutkimuksen tarkoituksena ei ole ottaa kantaa siihen, olivatko Keskustan ja Suomen hallituksen tuona ajanjaksona tekemät päätökset hyviä tai huonoja, tai onko Suomen EU-jäsenyydestä ollut Suomelle enemmän hyötyä tai haittaa.

Kandidaatintutkielmani johtopäätöksissä¹¹ on pohja tutkimuksen hypoteesille. Keskustan puoluejohto halusi Suomen 1990-luvun alkuvuosina vahvemmin mukaan Länsi-Euroopan yhdentymiskehitykseen, kun Neuvostoliiton valta alkoi horjua ja valtio lopulta hajosi. Keskusta tuki voimakkaasti Euroopan talousalueen ETA:n perustamista, jotta Suomi pystyisi käymään vapaakauppaa EY:n jäsenmaiden kanssa. Tämän oletettiin mahdollistavan Suomen vientiteollisuuden elpymisen, kun idänkaupan volyymit

¹¹ Saarinen, Markus: *Kenen kannalla uudenlaiseen Eurooppaan? Suomen Keskustan puoluejohdon ja kenttäväen välinen jännite EU-jäsenyysprosessin aikana*. Poliittisen historian kandidaatintutkielma. Helsingin yliopisto 2014, 33–35.

romahtivat rajusti Neuvostoliiton hajotessa. Keskustan puoluejohto kannatti myös EY-jäsenyyshakemuksen jättämistä alkuvuodesta 1992, vaikka Keskustan kenttäväki suhtautui gallupien ja kyselyjen perusteella pääsääntöisesti kriittisesti Suomen EY-jäsenyyteen.

Suomen kansan ja muiden suurten eduskuntapuolueiden SDP:n ja Kokoomuksen myönteiset EU-kannat loivat painetta Keskustan poliittisille linjauksille. Keskustan puoluejohto joutui varomaan Maastrichtin sopimuksen mukaisesti nimeään vaihtaneen Euroopan unionin jäsenyysneuvottelujen aikana kannanottojen ottamista, koska neuvottelut kestivät kuukausia. Suurimpana syynä vaikenemiseen oletan olevan puolueen kannattajien enemmistön EU-vastaisuus ja pelko EU-jäsenyyden negatiivisista vaikutuksista Suomen maataloudelle ja maaseudulle. MTK:n voimakas EU-vastaisuus vaikutti lisäksi vahvasti taustalla. Puoluejohto halusi siten keskustalaisten EU:n kannattajien ja vastustajien julkista keskustelua, ja jättää oven raolleen EU-ratkaisun suhteen mahdollisimman myöhäiseen vaiheeseen.

Esko Ahon merkitystä Suomen Eurooppa-integraation suuntaviivojen laatijana on tullut aiemmissa tutkimuksissa vahvasti esille. Ahon persoona vaikutti voimakkaasti Keskustan sisäisessä päätöksenteossa sekä hallituksessa. Ahon kanta EU-jäsenyyteen muuttui vähitellen jäsenyysneuvottelujen edetessä myönteisemmäksi, vaikka hän yrittikin pitää omaa mielipidettään asiassa piilossa.

1.5. Tutkimuksen menetelmät ja aineistot

Tutkimukseni Keskustan 1990-luvun alun suhtautumisesta Euroopan integraatioon perustuu vahvasti arkistosta löytyvään kirjalliseen lähdeaineistoon. Tästä syystä käytän lähdekriittistä analyysiä tutkimusmetodina. Tärkeimpänä lähdeaineistona ovat Keskustan ja maaseudun arkistosta löytyvät Keskustan eri puolue-elinten pöytäkirjat sekä siihen liittyvä tausta-aineisto, kuten muistiot ja kyselytutkimukset. Keskiössä ovat Keskustan puoluehallituksen ja puoluehallituksen työvaliokunnan kokouspöytäkirjat, jotka on kirjattu keskustelupöytäkirjoina. Tämä on helpottanut huomattavasti puoluejohdossa toimivien henkilöiden mielipiteiden seuraamista, sillä poliitikkojen kommentit julkisuudessa saattavat poiketa suljettujen ovien takana käydyistä keskusteluista.

Tutkimuskirjallisuutena on käytössä aiheesta aiemmin tehtyjä tutkimuksia, jotka kertovat Suomen integraatiokehityksestä ja/tai EU-jäsenyyssprosessista joko yleisesityksen tai Keskustaa tutkivan näkökulman.

Henkilöhaastatteluja en ole tehnyt yhtä keskustelua lukuun ottamatta ja muistelmia käytän harkitusti vain tausta-aineistona. Vertailemalla eri henkilöiden muistelmia keskenään sekä muuhun lähdeaineistoon nähden, tutkimukseen saadaan lisää syvyyttä ja jälkikäteisperspektiiviä. Sanomalehtien käyttö tutkimuksen lähdeaineistona on myös vähäistä, sillä fokus on puoluejohdon sisäisessä dialogissa. Tutkimukseen on otettu mukaan analyysia vallasta, puolueen johtamisesta sekä johtajapersonan julkisuuskuvasta ja merkityksestä, jolloin peilaan erityisesti Esko Ahon aseman ja persoonan vaikutusta puolueen sisäisen päätöksenteon kannalta. Tutkimuksen rakenne perustuu kronologiaan.

1.6. Eettiset kysymykset

Peter Burnhamin, Karin Gilland Lutzin, Wyn Grantin ja Zig Layton-Henryn teoksessa *Research Methods in Politics* käsitellään useita erilaisia teemakappaleita politiikan tutkimuksen käytännöistä. Tutkimuksen eettisestä näkökulmasta otettiin esiin muun muassa se, mikä on tutkijan rooli ja miten tutkija tuo asiat esille. Tutkijan pitää esittää lukijoille syyt, mitkä johtivat tekemään tutkimusta ja mitkä siihen vaikuttivat. Tutkijan olisi raportissaan kerrottava kaikki ne asiat, jotka hän on saanut tietoonsa tutkimusprosessin aikana, riippumatta siitä, vaikka ne eivät tukisikaan tutkijan omia preferenssejä ja etuja. Myös mahdolliset sponsorit saattavat vaikuttaa tutkimustulosten julkaisuun ja muotoon.¹²

En halua tutkimuksessani ottaa kenenkään tietyn henkilön tai ryhmittymän puolta enkä kantaa. En saa ulkopuolista rahoitusta tutkimukseeni, vaan teen tutkimusta täysin omasta kiinnostuksestani aiheeseen, kuten jo tutkimusaiheen esittelyssä mainitsin. Täten voin toteuttaa tutkimusta ilman ulkopuolisia paineita tai odotuksia. Jo aiemmin

¹² Burnham, Peter. Gilland Lutz, Karin. Grant, Wyn. Layton-Henry, Zig: *Research Methods in Politics*. Palgrave Macmillan, Basingstoke 2008, 286–289.

kandidaatintutkielmassa toin esille tutkimuskysymyksiini liittyneet keskeisimmät asiat, jotka sain selville tutkimukseni aikana. Sain käyttööni useita 25 vuoden salassapitomääräyksen alaisia asiakirjoja, mutta en tarkoituksellisesti jättänyt mainitsematta löytämiäni tuloksia ja suhtauduin omasta mielestäni kriittisesti eri lähdeaineistoihin. Myös tämän tutkimuksen osalta noudatan samaa toimintatapaa.

1.7. Termistöstä ja kieliasusta

Tutkielmassa käytän termejä Euroopan unioni (EU) ja Euroopan yhteisöt (EY), riippuen mihin aikaan ja kenenkin sanomana kutakin termiä on käytetty. Käytän pääsääntöisesti EY-termiä ajasta ennen vuotta 1993 ja vuodesta 1993 alkaen EU:ta. EU syntyi Maastrichtin sopimuksella helmikuussa 1992 ja sopimus astui voimaan marraskuussa 1993. Samalla nimitys muuttui EY:stä EU:ksi. EU on kuitenkin kattavampi kokonaisuus kuin EY, ja EY on vain yksi unionin ‘kolmesta pilarista’. Tutkielman lukemisen kannalta ei ole kuitenkaan oleellista merkitystä siinä, puhutaanko Suomen EY- tai EU-jäsenyydestä.

Suomen Keskustaa ja sen edeltäjää Keskustapuoluetta kutsun yleiskielisesti keskustaksi tai Keskustaksi. Puolueen nimi muuttui Suomen Keskusta r.p.:ksi vuonna 1988. Pääosin Keskustan vuoden 1992 vuosikirjasta saamalla tiedoilla pohjustan Keskustan organisaatiota, siinä määrin kuin koen sen tutkielman kannalta merkitykselliseksi.

2. Poliitiikan teon paikat ja subjektit - Keskustan puoluejohto, avainhenkilöt ja etujärjestö

2.1. Keskustan puoluejohto

Keskustan puoluejohtoon lasken tutkimuksessa mukaan puoluehallituksen työvaliokunnan (ydinjohto) sekä puoluehallituksen. Puoluehallituksen työvaliokunta toimii keskeisenä päätöksentekuelimenä, sillä se kokousta usein ja osallistujamäärä on pieni. Puoluehallituksen ja puoluevaltuuskunnan rooli on muuttunut 1980-luvulta alkaen keskustelufoorumin suuntaan, ja puoluekokouksissa keskitytään pääsääntöisesti henkilövalintoihin.¹³

Keskustan toimintaa ohjaa pääsääntöisesti kahden vuoden välein järjestettävän puoluekokouksen ja kahdesti vuodessa kokoontuvan puoluevaltuuskunnan välisenä aikana puoluehallitus, joka kokoontuu noin kerran kuukaudessa. Puoluehallituksessa on edustaja jokaisesta Keskustaan kuuluvasta piiristä sekä jäsenjärjestöistä, kuten Suomen Keskustanaisista, Nuoren Keskustan Liitosta (NKL, nyk. Suomen Keskustanuoret) ja Keskustan Opiskelijaliitosta. Lisäksi Keskustan eduskuntaryhmällä on edustaja puoluehallituksessa. Puoluehallitukseen kuului 1990-luvun alussa vuodesta riippuen vähintään 30 varsinaista jäsentä.¹⁴

Puoluehallituksen työvaliokuntaan kuuluu rajallisempi määrä henkilöitä, joiden lukumäärä vaihtelee muun muassa sen perusteella, onko Keskusta hallituspuolue vai oppositiossa. Puolueen puheenjohtajiston (puheenjohtaja ja 3 varapuheenjohtajaa) ja puoluesihteerin lisäksi työvaliokuntaan kuuluu 3-4 muuta henkilöä, jotka edustavat muun muassa puolueen eduskuntaryhmää. Lisäksi Suomen hallituksen ministereillä, ministerien erityisavustajilla ja NKL:n puheenjohtajalla on ollut oikeus osallistua työvaliokunnan kokouksiin.¹⁵ Työvaliokunta kokoontuu poliittisesta tilanteesta riippuen noin 30 kertaa vuosittain. Johtuen työvaliokunnan kokoonpanosta (puolueen

¹³ Mickelsson, Rauli: *Suomen puolueet. Historia, muutos ja nykypäivä*. Vastapaino, Jyväskylä 2007, 271; Jutila, 237–239.

¹⁴ Jutilan mukaan puoluehallitukseen kuuluu 36 varsinaista jäsentä (Jutila, 140). Suomen Keskusta rp vuosikirjojen 1988-1994 mukaan luku vaihtelee vuosittain. Vuodelle 1992 puoluehallituksen varsinaisia jäseniä on merkitty samaisen vuoden vuosikirjaan 30 henkilöä (*Suomen Keskusta rp vuosikirja 1992*, Painatuskeskus Oy, Helsinki 1993, 26–27).

¹⁵ Jutila, 147; Keskustan vuosikirjat 1988-1994.

puheenjohtajisto sekä hallituskausina myös ministerit) ja kokousten suuresta määrästä, työvaliokunnan merkitys puoluejohdon keskustelufoorumina on osoittautunut arkistoaineistoja tutkiessani keskeisemmäksi kuin puoluehallituksen kokoukset.

Keskustan puoluejohdon eli puoluehallituksen ja puoluehallituksen työvaliokunnan jäsenet vaihtuivat vuosina 1990-1994 useaan otteeseen. Seuraavassa luvussa on esitelty tutkimukseni kannalta muutaman keskeisimmän henkilön taustoja siltä osin, kuin ne koskettavat tätä tutkimusta.

2.2. Keskustan avainhenkilöt

Luvussa esiteltävien henkilöiden esittelyt on haettu Biografiakeskuksen¹⁶ sekä Eduskunnan¹⁷ verkkosivuilta nimihaualla, pois lukien Erja Tikan henkilöesittely.

Esko Aho (s. 1954, Veteli) valittiin Keskustan puheenjohtajaksi vuonna 1990, kun hänen edeltäjänsä Paavo Väyrynen jättäytyi vapaaehtoisesti pois puheenjohtajan paikalta. Puheenjohtajuutta kesti vuoteen 2002 saakka. Tätä ennen Aho oli tehnyt pitkän uran puolueen nuorisjärjestöissä ja opiskelijapolitiikassa, sekä hän toimi Paavo Väyrysen poliittisena sihteerinä 1979–1980. Aho valittiin kansanedustajaksi vuonna 1983, ja kansanedustajan uraa kesti yhtäjaksoisesti 20 vuotta. Suomen pääministerinä Aho toimi huhtikuusta 1991 alkaen huhtikuuhun 1995 saakka.

Paavo Väyrynen (s. 1946, Kemin maalaiskunta) toimi Keskustapuolueen/Suomen Keskustan puheenjohtajana vuosina 1980–1990. Hänen parlamentaarinen ura alkoi 23-vuotiaana vuonna 1970 jatkuen ensimmäisellä yhtenäisellä jaksolla vuoteen 1995 saakka. Hän on toiminut monen eri hallituksen ministerinä, ja Ahon hallituksessa ulkoasiainministerinä huhtikuusta 1991 toukokuuhun 1993 saakka, jolloin hän erosi hallituksesta. Väyrynen oli ulkoasiainministerinä toimiessaan keskeisessä roolissa Suomen ETA- jäsenyyteen liittyvissä neuvotteluissa, sekä hän oli käynnistämässä Suomen EU-jäsenyyden neuvotteluprosessia Keskustan edustajana.

Heikki Haavisto (s. 1935, Raisio) teki pitkän uran MTK:ssa, toimien ensin järjestössä

¹⁶ <http://www.kansallisbiografia.fi/>

¹⁷ <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/>

yleissihteerinä ja sen jälkeen toiminnanjohtajana 1960–1970-luvuilla. Vuodesta 1975 vuoteen 1993 asti hän toimi MTK:n puheenjohtajana. Häneltä löytyy nuorempana taustaa Maaseudun Nuorten Liitosta, joka on nykyisten Suomen Keskustanuoret r.y:n edeltäjä. Paavo Väyrysen erottua Suomen ulkoasiainministerin tehtävistä toukokuussa 1993, Haavisto valittiin Väyrysen seuraajaksi. Haavisto toimi ainoana keskustalaisena ministerinä Suomen EU-jäsenyysneuvottelijana.

Seppo Kääriäinen (s. 1948, Iisalmen mlk.) on pitkäaikainen keskusta-vaikuttaja, joka toimi Keskustan puoluesihteerinä vuosina 1980–1990 ja puolueen varapuheenjohtajana 1994–2000. Parlamentaarisessa tarkastelussa hän on toiminut Keskustan kansanedustajana vuodesta 1987 yhtäjaksoisesti tutkimuksen tekohetkeen saakka. Hän toimi Keskustan eduskuntaryhmän puheenjohtajana toukokuusta 1991 elokuuhun 1993 saakka, jolloin hänet valittiin kauppaja- ja teollisuusministeriksi Esko Ahon hallitukseen. Hän toimi ministerinä huhtikuuhun 1995 saakka.

Hannele Pokka (s. 1952, Ruovesi) toimi Keskustan varapuheenjohtajana vuosina 1986–1994, sekä Keskustanaisten varapuheenjohtajana 1980–1985 ja puheenjohtajana 1985–1994. Hän toimi myös kansanedustajana vuodesta 1979 vuoteen 1994 saakka, ennen siirtymistään Lapin läänin maaherraksi 30.4.1994. Pokka toimi Ahon hallituksessa oikeusministerinä huhtikuusta 1991 alkaen maaherraksi nimitykseen saakka.

Olli Rehn (s. 1962, Mikkeli) aloitti poliittisen uransa NKL:n kautta, toimien muun muassa liiton puheenjohtajana 1987–1989. Vuonna 1988 Rehn valittiin Keskustan varapuheenjohtajaksi, jona hän toimi vuoteen 1994 saakka. Rehn valittiin kansanedustajaksi ensimmäistä kertaa vuonna 1991 Helsingin vaalipiiristä. Rehn toimi pääministerin erityisavustajana 1992–1993 sekä Euroopan neuvoston Suomen valtuuskunnan puheenjohtajana 1991–1995. Lisäksi hän oli Euroopan parlamentin ja Suomen eduskunnan yhteiskomitean Suomen valtuuskunnan puheenjohtaja 1993–1994. Suomen liittyttyä Euroopan unioniin, eduskunta äänesti Rehnin yhdeksi Suomen edustajaksi Euroopan parlamenttiin.

Maanviljelijätaustan omaava Martti Pura (s. 1949, Tammela) toimi Keskustan varapuheenjohtajana vuosina 1984–1994. Hänet valittiin Ahon hallitukseen maa- ja metsätalousministeriksi, jona hän toimi huhtikuusta 1991 alkaen huhtikuuhun 1994 saakka, jolloin hän erosi tehtävästä saatuaan Sodankylän kunnanjohtajan paikan. Pura

pääsi varasijalta kansanedustajaksi vasta kesäkuussa 1992 ja hoiti edustajantehtäviä kyseisen vaalikauden loppuun saakka.

Mauri Pekkarinen (s. 1947, Kinnula) on toiminut yhtäjaksoisesti eduskunnassa vuodesta 1979 lähtien. Ahon hallituksessa hän toimi koko hallituskauden sisäasianministerinä. Hän oli Keskustan eduskuntaryhmän varapuheenjohtaja vuosina 1987–1999. Lisäksi hän on toiminut Keskustan sisällä pitkään puoluehallituksessa ja puoluevaltuuskunnassa, sekä vaikuttanut muun muassa Keski-Suomen aluepolitiikassa.

Erja Tikka (s. 1953, Koski) toimi Keskustan ensimmäisenä naispuolisena puoluesihteerinä vuosina 1990–1994.¹⁸ Tikka toimi ennen puoluesihteeriyttään muun muassa NKL:ssä ja Keskustanaisissa. Puoluesihteeriyden jälkeen hän on toiminut muun muassa ulkoministeriössä.¹⁹

2.3. Keskustaa lähellä oleva etujärjestö MTK

Parlamentissa ja paikallistasolla toimivien poliittisten puolueiden ohella erilaiset etujärjestöt pyrkivät vaikuttamaan julkiseen päätöksentekoon. Puolueet ja etujärjestöt saattavat usein hyötyä toisistaan. Etujärjestöt yrittävät puolueiden kautta vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon, ja vastavuoroisesti puolueet käyttävät välillä etujärjestöjen valtaa omien tavoitteiden ajamiseksi.²⁰ Tästä esimerkkinä on Suomessa pitkään käytössä ollut kolmikantaan perustuva tulopoliittinen kokonaisratkaisu, jossa neuvotteluihin ovat osallistuneet työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen lisäksi maan hallitus.

Jan Sundberg määrittelee "kahden jalan puolueiksi" sellaiset puolueet, jotka ovat edustettuina kansallisessa parlamentissa sekä tulopoliittisessa päätöksenteossa. Keskustaa voidaan pitää tällä määrittelyllä kahden jalan puolueena, jolla on edustusta Suomen eduskunnassa ja paikallishallinnossa, sekä vahva edustus Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto ry:ssä (MTK).²¹ MTK on ammatti- ja etujärjestö

¹⁸ <http://www.keskustanaiset.fi/Suomeksi/Jarjesto/Historia>

¹⁹ <http://www.ulkoasiainministerio.fi/public/default.aspx?contentid=55130&contentlan=1&culture=fi-FI>

²⁰ Sundberg, Jan: *Puolueiden organisaatiot ja suhteet etujärjestöihin*. Teoksessa Paloheimo, Heikki. Raunio Tapio (toim.): *Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä*. WSOY Oppimateriaalit Oy, Helsinki 2008, 74–75.

²¹ Sundberg, Jan: *Finland: Nationalized Parties, Professionalized Organizations*. Teoksessa Katz, Richard S. & Mair, Peter (toim.) *How Parties Organize. Change and Adaption in Party Organizations*. A

maanviljelijöille, metsänomistajille ja maaseutuyrittäjille, ja MTK:lla ja sen jäsenillä on kiinteä suhde Keskustaan. Vuoden 1991 järjestötutkimuksen²² mukaan 67 prosenttia MTK:n jäsenistä oli Suomen Keskustan jäseniä. MTK:n viestintäpäällikkönä vuosina 1990-1995 työskennellyt Timo Kaunisto arvioi, että 1990-luvun alussa Keskustan puoluekirjan omaavia MTK:n jäseniä oli kaksi kolmasosaa tai 70 prosenttia.²³ MTK ei ollut Keskustan jäsen eikä sillä ollut nimitettyä edustajaa puoluejohdossa, mutta järjestön lausumilla kannoilla oli merkitystä puolueen sisäisessä keskustelussa.

2.4. Puolueen puheenjohtaja vallankäyttäjänä

Puolueiden puheenjohtajat ovat avainroolissa omissa puolueissaan sekä etenkin toimiessaan Suomen hallituksessa ministereinä. 1970-luvulle saakka oli yleistä, että hallituspuolueen puheenjohtaja ei toiminut hallituksessa ministerinä, mutta 1980-luvulta alkaen tähän on tullut käytännöllinen muutos, jonka jälkeen hallituspuolueiden puheenjohtajat toimivat lähtökohtaisesti ministereinä. Pääministeripuolueessa pääministeri-puheenjohtajan kaksoisrooli aiheuttaa monesti sen, että pääministeriyden merkitys korostuu suuremmin kuin puolueen puheenjohtajan rooli. Tämä aiheuttaa usein puolueiden sisällä ristiriitatilanteita, mikäli maan hallitus harjoittaa erilaista politiikkaa suhteessa hallituspuolueen arvoihin ja tavoitteisiin.²⁴ Poliitiikka on henkilöitynyt mediassa jatkuvasti enemmän, ja etenkin television valtakaudella 1960-luvulta lähtien pääministeri on saanut julkisuudesta lisää poliittista ja retorista valtaa. Pääministeri saa mediassa enemmän näkyvyyttä kuin muut ministerit tai eduskunnan puhemies, sillä hallituksen johtajan tehtävänä on kertoa muun muassa budjettiriihestä ja muista isoista kansalaisia koskevista asioista.²⁵

Data Handbook on Party Organizations in western Democracies 1960-1990. Sage Publications, Lontoo 1994, 166–169.

²² Virta, Sirpa. Borg, Olavi. Jaakkola, Timo: *MTK:n järjestötutkimus II*. Tampereen yliopisto 1991.

²³ Timo Kauniston haastattelu 29.10.2015.

²⁴ Sundberg (2008), 74.

²⁵ Myllymäki, Arvo: *Suomen pääministeri - Presidentin varjosta hallitusvallan käyttäjäksi*. Kariston Kirjapaino, Hämeenlinna 2010, 335.

2.5. Näkökulmia vallankäytöstä ja persoonan merkityksestä

Taloustieteilijä John Kenneth Galbraith määritteli 1980-luvun alkupuolella suomeksi julkaistussa teoksessa *Vallan anatomia* (1984) vallankäytölle kolme välinettä, joille hän antaa nimet ansaittu valta, korvaava valta ja ehdollinen valta. Hän käyttää vallankäytön kohteista puhuttaessa sanaa alistettu, viitaten yksilöön tai ryhmään. Ansaitussa vallankäytössä yksilöitä ja ryhmiä alistetaan rangaistuksen tai muun epäsuotuisen seuraamuksen uhalla. Korvaavassa vallankäytössä alistaminen tapahtuu tarjoamalla alistettaville vahvistavia palkkioita, kuten rahaa. Ehdollista valtaa harjoitetaan muuttamalla alistujan uskomuksia, jolloin yksilö alistuu jonkun tai joidenkin tahtoon esimerkiksi suostuttelun nojalla, tai sitoutumalla johonkin, jonka alistettu kokee yhteiskunnallisesti luonnolliselta, sovelialta tai oikealta. Galbraith piti kirjoitushetkellä ehdollista valtaa nykyaikaisen politiikan toiminnassa keskeisempänä kuin ansaitun tai korvaavan vallan käyttöä.²⁶ Diktatuureissa ja autoritäärisissä valtioissa ansaitun tai korvaavan vallan käyttö joko väkivallalla uhaten tai äänestäjiä ja päättäjiä lahjoen on edelleen mahdollista, mutta Suomen 1990-luvun politiikassa vallankäyttö on Galbraithin määritelmän mukaan ehdollista valtaa.

Galbraith nostaa ehdollisen vallan käytössä yhtenä keskeisenä osana esille persoonallisuuden ja johtajuuden, eli kyvyn suostutella tai luoda uskomuksia.²⁷ Nyky-yhteiskunnassa persoonallisuudella ja ehdollisella vallalla on tiivis yhteys. Vaikuttava persoonallisuus alistaa suostuttelulla, eli niin sanotusti johtajuudella. Galbraithin mukaan luja luottamus omiin uskomuksiin ja käsityksiin ovat tärkeimpiä asioita ihmisten vakuuttamisessa ja alistamisessa. Hän mainitsee, että kukaan ei voi luotettavasti ennustaa monia politiikkaan liittyvien toimenpiteiden seurauksia, oli kyse sitten talouspolitiikasta tai ulkopoliitiikasta. Galbraithin mukaan tällaisissa tapauksissa valta säännönmukaisesti siirtyy niille, jotka pystyvät puhumaan vakaumuksen rintäänellä tuntemattomasta. Hänen mukaansa valta ei lankea sille, joka tietää, vaan sille joka usein typeryyttään uskoo tietävänsä ja saa toisetkin uskomaan tähän.²⁸

Galbraith mainitsee, että persoonallisuus vetoaa median edustajiin paremmin kuin organisaatio, jota henkilö edustaa. Tästä johtuen organisaatioiden johtajille luetaan

²⁶ Galbraith, John Kenneth: *Vallan anatomia*. WSOY, Juva 1984, 18–19.

²⁷ Galbraith, 19.

²⁸ Galbraith, 53–54.

henkilökohtaisia ominaisuuksia, jotka tuntuvat sopivan harjoitettuun valtaan, ja tätä julkisuuskuvaa pyritään pitämään yllä mahdollisimman hyvin. Tällöin ainakin osa yleisöstä saadaan vakuuttumaan tiettyjen avainhenkilöiden, kuten ministerien, ainutlaatuisista henkilökohtaisista ominaisuuksista. Poliittinen puhuja lähtökohtaisesti tuntee yleisönsä, ja asettaa sanansa usein sen mukaan, mihin tietää kuulijoiden uskovan. Tietynlaiset ominaisuudet omaava johtajuuden tavoittelija hyväksyy valitsijoidensa tahdon ja samaistuu siihen, mutta tästä johtuen valitsijat suostuvat tietyissä tilanteissa johtajuuden tavoittelijan tahtoon. Hän kertoo valitsijoille ja seuraajille samaa, mihin he ovat jo ehdollistuneet pitämään oikeana ja kannatettavana. Valitsijat ja seuraajat puolestaan hyväksyvät tämän toimintamallin, vaikka johtajakandidaatin tahdon toteutumiseen liittyisi erityylisiä vivahteikkaita keinoja. Galbraithin mukaan todellista valtaa on sillä, joka tämän tyyliässä kaupankäynnissä saa lävitse itselleen olennaisia näkemyksiä. Hänen mukaansa heikko johtaja sopeutuisi kaikessa täysin joukon vaatimuksiin, eikä saisi omaa tahtoaan läpi päätöksenteossa.

Galbraithin mukaan persoonallisuuden ja omaisuuden lisäksi kolmas ja tärkein vallan lähde on organisaatio. Joidenkin tutkijoiden mukaan se on jopa kaiken vallan perimmäinen lähde. Organisaation perusluonteen ilmaisee hänen mukaansa sen määritelmä, eli se koostuu useista henkilöistä tai ryhmistä, joita jokin tavoite tai työ yhdistää. Organisaation jäsenet ovat alistaneet itsensä sen pyrkimykseen, ajakseen jotakin yhteistä tavoitetta. Tähän yleisesti sisältyy myös ulkopuolisten henkilöiden ja ryhmien alistamista. Poliittinen puolue on organisaatio, mutta sen rakenne voi olla helposti havaittava, ja toisissa puolueessa rakennetta on hankala löytää.²⁹ Suomen Keskustaa tarkasteltaessa puolueella on selkeästi havaittava rakenne puoluejohdosta alaspäin aina paikallisyhdistykseen asti.

Galbraithin mukaan organisaation ulkoisen vallan lujuus ja luotettavuus riippuvat sisäisen alistumisen syvyydestä ja varmuudesta. Mitä korkeammalle tasolle organisaatiossa mennään, sitä tärkeämpää on se, että toimitaan organisaation pyrkimysten mukaisesti. Yleensä poikkeavien näkemysten ilmaisemista pyritään tukahduttamaan eri tavoin, jotta tämä ei heikentäisi organisaation valta-asemaa. Jos organisaatiolla on paljon erilaisia pyrkimyksiä, joihin se yrittää käyttää valtaansa, sitä vähemmän sillä on mahdollisuuksia

²⁹ Galbraith, 67–68.

alistaa muita pyrkimysten saavuttamiseksi.³⁰ Galbraith mainitsee, että yhteiskunnallinen ehdollistuminen liittyy etenkin organisaatioon. Valtaa tavoitteleva henkilö tai ryhmä turvautuu usein suostutteluun. Tätä varten voidaan kutsua koolle kokous, jonka mainitsemattomana tarkoituksena on lujittaa vakaumusta organisaation sisällä, ja toteuttaa mahdollisimman yhtenäinen sisäinen valta, jonka jälkeen voidaan siirtyä ajamaan pyrkimyksiä ulospäin esimerkiksi mainoskampanjan avulla. Jotta poliittisen ryhmän jäsenet aikovat tehokkaasti viestiä omia pyrkimyksiä ulospäin, jäsenten on oltava niistä lujasti ja yhdenmukaisesti vakuuttuneita. Galbraithin mukaan, jos organisaatiolla on käytössään omaisuutta tai jos se voi hyödyntää persoonallisuutta johtajuuden muodossa, sen valta lähtökohtaisesti kasvaa.³¹

Filosofi Maija-Riitta Ollilan mukaan johtajuuden olennaisin asia on suunnan ja tarkoituksen ilmaiseminen. Estääkseen joukkojensa hajoamisen, johtajan on kirkastettava päämäärää. Päämäärään suuntautunut toiminta ei ainoastaan kokoa joukkoja, vaan myös voimistaa yksilöä. Alussa seuraajat lumoutuvat johtajan sanomasta, joka juontuu persoonallisuuden läpi. Johtajan ympärillä olevat ihmiset yhdistävät mielessään sanoman ja sen kantajan. Johtaja saattaa aluksi saada kannattajia hänen esittämän mission vuoksi. Ollila tuo esille sen, että usein valta korruptoi johtajaa, ja hänen vallankäyttönsä voi vääristyä, jolloin johtaja saattaa asettaa itsensä ja asemansa ensisijaiseksi suhteessa alkuperäiseen missioon. Seuraajatkaan eivät välttämättä huomaa muutosta kovinkaan nopeasti.³²

Ollila tuo esille sen, että persoonan vaikutusvalta korostuu entisestään nyky maailmassa. Syynä tähän on se, että yhteisöjen elämissä on tapahtunut asioita, jotka ovat aiheuttaneet organisaatioiden vallan vähenemään ihmisten mielissä. Persoonien korostus on tullut organisaatioiden korostuksen tilalle.³³ Poliitiikan tutkija Mari K. Niemi mainitsee Ludger Helmsiä lainaten, että politiikan henkilöitymisellä viitataan median tapaan nostaa systemaattisesti esiin poliitikkopersonaa sekä uutisoida politiikasta henkilöiden kautta.³⁴ Esko Ahon persoonan on katsottu vauhdittaneen politiikan henkilöitymistä Suomessa 1990-luvun alussa. Ahoa keuhuttiin hänen esiintymistaidoistaan ja häntä pidettiin tuoreena

³⁰ Galbraith, 69–72.

³¹ Galbraith, 73–74, 78.

³² Ollila, Riitta-Maija: *Persoonan valta*. WSOY, Juva 2005, 156, 158–159.

³³ Ollila, 29.

³⁴ Niemi, Mari K.: *Kaksi tietä huipulle. Media ja puoluejohtajuus Suomessa naisten noususta populismin aaltoon*. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C osa 385, Turku 2014, 83.

televisioajan politiikan keulakuvana, mikä toi etulyöntiaseman muun muassa sen hetkisiin SDP:n ja Kokoomuksen puheenjohtajiin verrattuna.³⁵ Tietokirjailija ja päätoimittaja Risto Uimonen mainitsee Esko Ahon ensimmäisenä pääministerinä, josta tuli kiistaton mediatähti pääministerikaudellaan 1991–1995. Hän toi pääministerin rooliin aktiivisen mediastrategian sekä loi aiempaa modernimman toimintamallin. Esimerkkinä tästä on se, että Aho halusi perustella hallituksen päätökset mediassa heti kun ne oli tehty. Uimosen mukaan Aholle päätösten perustelu oli yhtä tärkeää kuin itse päätös.³⁶

³⁵ Niemi, 71, 84.

³⁶ Uimonen, Risto: *Pääministerin puhuva pää. Yhdeksän pääministerin mediasuhteet Martti Miettusesta Mari Kiviniemeen*. WSOY, Juva 2011, 28–29.

3. Keskustan EY-linja 1980-luvun puolivälistä Neuvostoliiton hajoamiseen saakka

3.1. 1980-luku: Paasikiven-Kekkonen -linjalla

Suomi oli 1980-luvulla ulko- ja turvallisuuspoliittisesti puolueeton ja liittoutumaton maa, joka yritti toimia idän ja lännen välillä rauhaa edistämässä. YYA-sopimus satoi Suomen toimintaedellytyksiä länteen päin, mutta Suomi pystyi kuitenkin tasapainottelemalla blokkien välissä ja lisäämään vaikutusalueitaan länteen, ärsyttämättä liikaa Neuvostoliittoa. Suomen talous oli varsin riippuvainen idänkaupasta ja Neuvostoliitto oli tärkein yksittäinen kauppakumppani. Idänkauppa ei kuitenkaan ollut täysin tasapainossa, ja Neuvostoliitto jäi Suomelle velkaa.

Suomi liittyi Euroopan vapaakauppajärjestön EFTA:n täysjäseneksi vuonna 1986, joten kauppapoliittisesti Suomi oli hyvin länsi-integroitunut. Vuonna 1989 Euroopan talousalue ETA:n muodostamisesta alettiin käydä keskusteluja EY:n komission puheenjohtaja Jacques Delors'n aloitteesta. Ajatuksena oli luoda uudenlainen Länsi-Euroopan kattava talousalue EY:n ja EFTA:n kesken. Suomi oli neuvotteluissa vahvasti tukemassa ETA:n syntyä sekä pitämässä EFTA:a yhtenäisessä linjassa.³⁷ Eduskunta oli vahvasti hyväksymässä raameja, joilla suomalaiset neuvottelijat ETA-neuvotteluja kävivät.

Keskusta kannatti puolueena Neuvostoliiton hajoamiseen asti Kekkonen-Paasikiven linjalla pysymistä Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa, vaikka Kekkonen eläköityi vuonna 1981 ja tasavallan presidenttinä toimi SDP:n Koivisto. Keskustan puolueohjelmissa Suomen puolueettomuuden ja itsenäisyyden säilyttäminen mainittiin säännöllisesti ennen Neuvostoliiton hajoamista. Keskusta painotti Suomen rauhanomaista ja puolueetonta roolia idän ja lännen välillä ja hyviä suhteita Neuvostoliittoon, joiden pohjana oli YYA-sopimus. Vuonna 1986 hyväksytyssä tavoiteohjelmassa³⁸ ei ole mitään mainintaa EY-jäsenyyteen liittyen. Pohjoismaista yhteistyötä halutaan kuitenkin kehittää, samoin kuin ETYK-prosessia. Kauppapoliittista

³⁷ Aunesluoma, 410–415.

³⁸ Keskustapuolueen tavoiteohjelma 1980-luvun loppupuoliskolle. Hyväksytty Lappeenrannan puoluekokouksessa 13.–15.6.1986, Poliittisten ohjelmien tietovaranto Pohtiva (<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=kesktavoite1986>)

linjaa ohjailee puolueettomuuspolitiikka, ja yhteistyö Neuvostoliiton kanssa haluttiin varmistaa.

Samansuuntainen yleispoliittinen kannanotto tehtiin myös Keskustan puoluekokouksessa kesäkuussa 1988. Itsenäisyyttä ei saa vaarantaa Euroopan yhdentymiskehityksessä. Suomen kansainvälinen toimintaympäristö on muuttumassa, mutta Suomen on jatkettava Paasikiven-Kekkonen linjalla ulkopoliitikassaan. Yhteistyötä EY:n kanssa halutaan kehittää, mutta Pohjoismaiden keskinäistä yhdentymistä pidetään kuitenkin pidemmälle edenneenä.³⁹ Puoluevaltuuskunnan syyskokouksessa 26.11.1988 otettiin selkeä linjanveto EY-jäsenyyttä vastaan, kun todettiin, että Keskustan mielestä Suomen täysjäsenyys EY:ssä ei ole mahdollista missään oloissa. Yhdentymiskehityksen tulee tapahtua ensisijaisesti EFTA:n ja pohjoismaisen yhteistyön kautta. Kauppapoliittisesti yhteistyötä EY:n kanssa on kehitettävä, mutta myös idänkaupan kaikki mahdollisuudet on hyödynnettävä.⁴⁰

Vuonna 1989 Itä-Euroopan kommunistisissa maissa alkoi säröily, joka avasi itäblokin maita ja kiristi maiden sisäistä jännitettä, kun kommunistivalta alkoi murentua, tai vähintään huojua. Berliinin muuri murtui marraskuussa 1989, ja se oli lopun alkua itäblokin kommunistivallalle. Muuttuva tilanne Euroopassa vaikutti Keskustan linjauksiin Euroopan integraatiosta, ja vaadittiin avointa yhdentymiskeskustelua. Puoluevaltuuskunta vuosikokouksessa huhtikuussa antoi tuen presidentti Koiviston ajamalle ulkopoliittiselle linjalle, mutta edellytettiin, että Suomen GATT- ja EY-politiikasta keskustellaan avoimesti ja kansanvaltaisesti. Euroopan yhdentymisessä oli edelleen varjeltava Suomen poliittista ja taloudellista itsenäisyyttä ja kansallista omaleimaisuutta.⁴¹ Suomessa ja myös Keskustassa huomattiin, että nyt alkoi olla mahdollisuuksia vapauttaa kansallista keskustelua ja alkaa pohtia kattavampaa Euroopan integraatiota.

³⁹ Suomen Keskusta 1988 Vuosikirja. Satakunnan Painotalo Oy, Kokemäki 1989, 14–15.

⁴⁰ Suomen Keskusta 1988 Vuosikirja, 30.

⁴¹ Suomen Keskusta 1989 Vuosikirja, Satakunnan Painotalo Oy, Kokemäki 1990, 11–12.

3.2. Vuosi 1990 - Uusi puoluejohto ETA:n lumoissa

Vuonna 1990 Suomen talous syöksyi taantumasta lamaan, joka jatkui muutaman vuoden. ETA-neuvottelut alkoivat talvella 1990, mutta niissä ilmeni koko vuoden ajan vaikeuksia, kun kaikki neuvotteluissa mukana olleet EFTA-valtiot eivät olleet samoilla linjoilla Suomen kanssa. Muun muassa Ruotsin hallituksen ilmoitus EY-jäsenhakemuksen jättämisestä lokakuussa sekoitti pakkaa ETA-neuvotteluiden aikana. Itävaltakin tähtäsi ennemmin EY-jäseneksi kuin ETA:an. Neuvostoliitossa presidentti Gorbatshovin uudistukset ajoivat maata sekasortoon, kun vanhoilliset piirit ja Neuvostoliiton jäsenvaltiot eivät enää pysyneet yhtenäisesti Gorbatshovin hallinnon takana.⁴²

Vuoden 1990 kesäkuussa Porin puoluekokouksessa valittiin uusi puheenjohtaja Esko Aho, ja muu puoluejohto. Huomionarvoista on, että yhdeksi kolmesta varapuheenjohtajasta valittiin Olli Rehn, joka oli avoimesti Euroopan tiiviin yhdentymisen kannalla. Toisaalta varapuheenjohtajaksi valittiin EY-vastainen Hannele Pokka, joten sekä avoimesti euromyönteiset että -vastaiset olivat puolueen johtotehtävissä. Kolmas varapuheenjohtaja oli Martti Pura, joka oli neutraalimpi Eurooppa-linjauksissaan. Seppo Kääriäinen ja Risto Uimonen mainitsevat, että yksi suuri syy Ahon valintaan oli hänen mediataitonsa. Aho oli mediapuheenjohtaja. Ahoa käytettiin mediassa todella usein ja häntä pidettiin erinomaisena televisioesiintyjänä. Keskusta tarvitsi mediataitoista puheenjohtajaa, ja tällaisen se Ahosta sai. Keskusta alkoi samalla henkilöityä Ahoon julkisuuskuvassa.⁴³ Aho valittiin ensimmäistä kertaa eduskuntaan vuonna 1983, ja hänellä oli ennen kansanedustajan uraa kokemusta muun muassa NKL:n puheenjohtajana vuosilta 1974–1980.

Puoluejohdon vaihdokset eivät kuitenkaan radikaalisti muuttaneet Keskustan suhtautumista Euroopan integraatioon. Kokouksessa hyväksytyssä yleispoliittisessa kannanotossa otettiin kantaa Euroopan yhdentymiskeskusteluun siinä määrin, että tuettiin Euroopan talousalueen ETA:n muodostamista. ETA-neuvotteluiden taloudellista merkitystä korostettiin, ja Suomen neuvottelijoilta vaadittiin tiukasti pysymistä eduskunnan määrittelemissä neuvottelutavoitteissa, joiden lähtökohtana oli Suomen itsenäisyyden korostaminen. Suomalainen maatalous ja maataloustuotanto haluttiin

⁴² Aunesluoma, 418–425.

⁴³ Kääriäinen, 318–319; Uimonen 36.

säilyttää ja omavaraisuudesta pitää kiinni. Euroopan yhdentymispolitiikassa piti kuitenkin pyrkiä laajempaan yhteistyöhön kuin mistä ETA:n perustamisessa oli kyse. ETK:ää olisi kehitettävä yleiseurooppalaisella tasolla itsenäisten kansakuntien tasa-arvoisena yhteisönä. Samoin pohjoismaista yhteistyötä olisi kehitettävä, ja olisi luotava Pohjolan yhteisö. Puolueettomuus oli edelleen keskeistä, ja Suomen olisi jatkettava Paasikiven-Kekkonen -linjalla.⁴⁴

Puoluekokouksessa hyväksytyssä Keskustan tavoiteohjelmassa 1990-luvulle tarkennettiin yleispoliittista kannanottoa. Suomen ei saisi luovuttaa omaa päätösvaltaa ylikansallisille järjestelmille. Pohjoismaista yhteistyötä halutaan tiivistää ja EFTA:a vahvistaa. YYA-sopimuksen merkitys Suomen puolueettomuudelle oli olennaista. Kauppa Neuvostoliiton kanssa oli tärkeää, jottei Suomi jäisi riippuvaiseksi vain yhdestä kauppaa-alueesta, jolla viitataan läntiseen Eurooppaan.⁴⁵

Puoluekokouksessa 16.6.1990 vielä tuolloin istuva puolueen puheenjohtaja Paavo Väyrynen kritisoi puheenvuorossaan EY:tä, jossa isot viljelijämaat haluavat hyötyä maataloustukijärjestelmästä. ETA-neuvotteluja Väyrynen suosii, kunhan neuvotteluissa puolustetaan kansallista etua. Väyrysen mukaan Suomelle on elintärkeää, että maa säilyttäisi tulevaisuudessa itsenäisyyden ja puolueettoman asemansa.⁴⁶ Puoluekokouksen juhlapuheessa uusi puheenjohtaja Esko Aho toteaa, että vain vahvan turvallisuuspolitiikan pohjalta Suomen taloudelliset ja muut edut voidaan turvata. Puolueen tavoite on hyväksytty ja puoluejohto lähtee sitä ajamaan. Keskustan päämääränä on hyvinvoivien maakuntien Suomi ja hyvinvoivien isänmaiden Eurooppa. Aho ei puheessaan mainitse EY:tä, ja vakuuttaa puolueen toimivan tavoiteohjelman mukaisesti.

Keskustan puoluehallituksen kannanotossa 20.9.1990 moititaan sekä EFTA-maiden heikkoa yhteistyötä, joka on murentamassa ETA-neuvotteluja, joihin EY on saamassa siten liikaa määräysvaltaa. Puoluehallitus moittii myös hallituksessa olevien Kokoomuksen ministerien positiivisia lausuntoja EY-täysjäsenyydestä, mitkä murentavat ETA-neuvottelujen asetelmia entisestään. EY vaatii myös maatalouspolitiikkaa ETA-

⁴⁴ Yleispoliittinen kannanotto, 1990. Suomen Keskusta r.p. vuosikirja 1990. Satakunnan Painotalo Oy, Kokemäki 1991, 67–68.

⁴⁵ Keskustan tavoiteohjelma 1990-luvulle, 18, 24. Hyväksytty puoluekokouksessa Porissa 17.6.1990. Keskustan ja maaseudun arkisto, KMA

⁴⁶ Paavo Väyrysen puhe puoluekokouksessa 16.6.1990. Porin 1990 puoluekokouksen pöytäkirjat. KMA

sopimukseen, mikä on vahvasti Keskustan ja Suomen tavoitteiden vastaista.⁴⁷ Kokoomuksen linja EY-jäsenyyden osalta oli jo Neuvostoliiton olemassaolon aikana muuttunut selkeästi EY-myönteiseksi, eikä tätä mielipidettä haluttu vaientaa julkisuudessa. Keskusta taas ei nähnyt EY-keskustelua mitenkään ajankohtaisena, päinvastoin ETA-neuvottelut piti ensin saada päätökseen. Keskusta haki kuitenkin tarkkailijajäseneksi EY-parlamentin liberaaliryhmään marraskuussa 1990⁴⁸. EY-kytkös haluttiin ottaa, mutta oliko kyseessä pelkkä tunnustelua vai katsottiinko tässä jo tulevaisuuteen. Siitä voidaan olla monta mieltä.

3.3. Vuosi 1991 - Keskusta hallitukseen ja puolueen kanta EY:hyn lievenee

Kansainvälisen politiikan osalta vuonna 1991 Neuvostoliitto oli erittäin sekaisessa tilanteessa, ja presidentti Gorbatschovin asema oli hatara. Suomen valtiojohto tuki Gorbatschovin hallintoa, eikä Suomesta otettu suuremmin kantaa sekasortoiseen tilaan. Neuvostoliitto hajosi pikkuhiljaa eri valtioiden itsenäistyttyä ja Venäjän ja sen presidentti Boris Jeltsinin otettua vallan. Joulukuussa 1991 Neuvostoliitto katosi lopullisesti maailmankartalta. Neuvostoliiton hajottua YYA-sopimuksen merkitys muuttui kyseenalaiseksi, joten vuodelle 1992 Suomen ja Keskustan täytyi kehittää uudenlainen asennoituminen muuttuneeseen maailmanjärjestykseen.

Vuoden 1991 maaliskuussa käytiin eduskuntavaalit, jossa Keskusta sai 'veret seisauttavan vaalivoiton' ja puolueen kannatus oli 24,8 % ja puolue sai 55 kansanedustajaa eduskuntaan. Vaalivoiton johdosta Keskusta otti pääministeripuolueen aseman seuraavaksi neljäksi vuodeksi, pääministerinä Esko Aho. Porvarihallitukseen kuului Keskustan ja Kokoomuksen lisäksi RKP ja SKL (kristilliset). Pitkään hallituksessa ennen tätä ollut SDP jäi suosiolla oppositioon suuren tappion jälkeen.

Suomi oli keskellä suurta lamaa, ja uudella hallituksella oli edessään vaikeat ajat. Kääriäisen mukaan lähes kaikki vaalikauden 1991–1995 tärkeät asiat kietoutuivat talouteen ja Euroopan integraatioon. Aho pitikin puoluevaltuuskunnan kokouksessa 27.4.1991 puheen, jossa kannusti koko kansakuntaa säästötalkoisiin, ja totesi että sellaista

⁴⁷ Suomen Keskusta r.p. vuosikirja 1990, 25.

⁴⁸ Suomen Keskusta r.p. vuosikirja 1990, 49.

vaihtoehtoa ei ole, missä kaikki pysyisi ennallaan.⁴⁹ Muutosten tuulista puhuttaessa pistää silmään Aunesluoman huomio, että uuden hallituksen hallitusohjelmaan jätettiin pelivaraa EY-jäsenyydelle. Kokoomuksen, kuten myös RKP:n, EY-myönteisyys oli jo tiedossa aiemmin, mutta Keskustassa EY-kannattajat alkoivat saada puolueen päättävissä elimissä selkeää jalansijaa. Aunesluoma piti oikeutetusti Ahon suhtautumista EY:hyn avoimempana kuin edeltäjällään Väyrysellä oli ollut. Lisäksi euromyönteinen varapuheenjohtaja Rehn oli kirjoittamassa uutta hallitusohjelmaa, joka sisälsi EY-option. Keskusta tasapainoili EY-myönteisten ja -kielteisten kesellä.⁵⁰ Presidentti Koivisto hillitsi EY-liittymiskeskustelua omalla tahollaan muun muassa todetessaan ennen uuden hallituksen virkaanastumista tulevalle pääministeri Aholle 23.4.1991, ettei EY-jäsenyyden tie ole hänen mielestään kuljettavissa vähään aikaan, mutta piti sitä teoreettisena vaihtoehtona.⁵¹

Keskustan eduskuntavaalijulistuksessa tammikuussa 1991 puolueen tavoitteena Euroopan integraatioprosessissa mainittiin ETA-sopimus, joka turvaisi Suomen kansalliset edut. Vasta ETA-ratkaisun jälkeen voitaisiin aloittaa keskustelu mahdollisesta EY-jäsenyydestä, ja keskustelua pitäisi käydä kiihottomasti jäsenyyden hyödyistä ja haitoista. Keskusta ei kuitenkaan pitänyt mahdollisena liittymistä EY:hyn, jos EY omaksuu itselleen merkittäviä ulko- ja turvallisuuspoliittisia tehtäviä. Vaalijulistuksessa haluttiin kehittää entisestään suhteita muuhun Pohjolaan, Neuvostoliittoon ja Itämeren alueelle. Julistuksessa ei maatalouden osalta suoraan mainittu mitään Euroopan integraatiosta, ainoastaan että integraatiota voidaan hyödyntää ympäristönsuojelun näkökulmasta. Omavaraisuutta peruselintarvikkeissa kuitenkin vaadittiin.⁵² Puoluevaltuuskunnan vuosikokouksessa huhtikuun lopussa päätettiin samoissa teeseissä, eli ETA-ratkaisu on ensisijainen, ja keskeinen päätöksenteko olisi säilytettävä Suomen omissa käsissä.⁵³

Nuoren Keskustan Liiton (NKL) eli keskustanuorten eduskuntavaaliteeseissä emopuolueen tavoin Suomi haluttiin säilyttää poliittisesti itsenäisenä valtiona ja päätösvalta suomalaisten käsissä. Nykyisensisältöinen EY ei ole Suomelle

⁴⁹ Kääriäinen, 287–288.

⁵⁰ Aunesluoma, 443–445.

⁵¹ Koivisto, Mauno: *Historian tekijät. Kaksi kautta II*. WSOY:n graafiset laitokset, Juva 1995, 525.

⁵² Suomen Keskusta r.p. vuosikirja 1991. KPPaino, Ylivieska 1992, 8-10.

⁵³ Suomen Keskusta r.p. vuosikirja 1991, 17.

keskustanuorten mielestä houkutteleva ratkaisu.⁵⁴ NKL kannatti ETA:n muodostamista, mutta jos tyydyttävään ratkaisuun ei päästäisi, niin Suomen tulisi sopia kahdenkeskiset suhteet EY:hyn. EY-keskustelusta halutaan mahdollisimman laajaa ja avointa, ja neuvotaantava kansanäänestys olisi järjestettävä Suomen yhdentymislinjauksista tulevaisuudessa.⁵⁵

Alustava ETA-sopimus saatiin neuvoteltua loppuun lokakuun lopussa 1991. ETA:a ei saatu kuitenkaan heti hyväksytyä, sillä EY-tuomioistuin hylkäsi sopimuksen pari kuukautta myöhemmin joulukuussa. Lopullisesti sopimus saatiin hyväksytyä huhtikuussa 1992, mutta se astui voimaan vuoden alustavaa suunnitelmaa myöhemmin, eli 1. tammikuuta 1994.⁵⁶ Keskustan puoluevaltuuskunnan syyskokouksessa marraskuun lopussa 1991 kiiteltiin sopimuksen syntymistä, vaikkakin ennenaikaisesti. ETA:n oletettiin mahdollistavan Suomen pääsyn EY:n sisämarkkinoille vuodesta 1993 alkaen.

Samalla aloitettiin keskustelua Suomen mahdollisesta EY-jäsenyyshakemuksesta. Suomen eduskunnalla olisi oltava riittävän vahva asema suhteessa EY:n päätöksentekoelementtiin ja maatalouspolitiikassa on huomioitava Suomen poikkeukselliset olosuhteet. Mahdollisten jäsenyysneuvotteluiden lopputulos haluttiin alistaa kansanäänestykselle. Kannanotto piti hyvänä uudistettua YYA-sopimusta, vaikkakin samalla haluttiin luoda keskinäiset suhteet Suomen ja itsenäistyneiden Venäjän ja Baltian maiden kanssa.⁵⁷

Puoluevaltuuskunnan syyskokouksen alla ja pian sen jälkeen tapahtui paljon, sekä Neuvostoliitossa että ETA-sopimuksen osalta. Jälkikäteen voisi todeta, että kokouksessa päätetyt asiat eivät olleet valideja enää kuukauden päästä Neuvostoliiton hajottua. ETA-sopimuksen alustavan sovun jälkeen kokouksessa esitetyt julkilausumat kertoivat kuitenkin siitä, että ainakaan virallisesti puolueen johto ei halunnut heti torpata EY-jäsenyyshakemusta tai laittaa sille edes jarruja. Päähallituspuolueen asema yhdistettynä Suomen heikkoon taloustilanteeseen vaativat nopeita ratkaisuja, eikä puolue voinut jäädä liian pitkäksi aikaa odottamaan tilanteiden kehittymistä kansainvälisessä politiikassa eikä etenään taloudessa.

⁵⁴ Nuoren Keskustan Liiton eduskuntavaaliteesit. Keskusta 1/91

⁵⁵ Keskusta 2/92

⁵⁶ Aunesluoma, 429–432.

⁵⁷ Suomen Keskusta r.p. vuosikirja 1991, 18–23.

4. Keskusta varauksellisesti EY-jäsenyyshakemuksen kannattajaksi

4.1. Keskustan alkuasetelmat Suomen EY-jäsenhakemuskeskusteluun

Tutkimukseni aikana olen tutustunut erilaisiin aineistoihin ja tutkimuksiin, joissa tulee esille Keskustan kannattajien ja jäsenistön suhtautumista Suomen Eurooppa-integraatioon. Niistä saa osviittaa siitä, millä tavoin Keskustan kannattajat ovat vuosina 1990–1994 Euroopan yhteisöihin ja unioniin suhtautuneet. Koetan sillä tavoin yhdistää puolueen johdon toimintaa, puolueen sisällä tehtyjen päätöksiä syitä sekä kentän mielipidettä.

Seppo Kääriäinen on kerännyt väitöskirjaansa taulukon, johon on kerätty Taloustutkimus Oy:n mielipidemittausten perusteella Keskustan kannattajien EY/EU-asenteiden kehitystä vuosina 1990–1994 (Liite 1). Taulukosta voi huomata, että kannattajien suhtautuminen EY/EU-jäsenyyteen on eri ajankohtina muuttunut suurestikin. Vuoden 1990 lokakuussa selkeä enemmistö oli jäsenyyden puolella, mutta tähän Kääriäinen ei mainitse mitään syytä. Henkilökohtaisesti epäilen tähän mielipiteeseen vaikuttaneen ainakin jollain tasolla Ruotsin hallituksen päätös hakea EY-jäsenyyttä juuri lokakuussa 1990. Suomen valtiojohto presidentti Koiviston johdolla vaimensi kuitenkin tehokkaasti EY-keskustelua ja ETA oli tuolloin ensisijainen vaihtoehto.

Keskustan johdossa ja eduskuntaryhmässä alkoi vuoden 1991 loppupuolella kova keskustelu EY-jäsenyyshakemukseen liittyen. Keskustelu kävi kiivaana puolueen johdossa, kun kantansa valinneet EY-jäsenhakemuksen tukijat ja vastustajat horjuttivat puolueen sisäistä konsensusta. Aho ja Väyrynen eivät ottaneet selkeää kantaa jäsenhakemuksen puolesta tai vastaan, koska ETA-prosessi ja Maastrichtin sopimuksen neuvottelut olivat vielä käynnissä. Virallinen puolueen (Ahon) linja oli siis jotain kyllä- ja ei-mielipiteiden välimaastossa, odottavalla kannalla ja kriittisen pohdiskeleva. Tällaisen kuvan saa Kääriäisen analyysistä⁵⁸ ja julkisuudessa esitettyjen kannanottojen perusteella se tuntuu oikeutetulta tulkinnalta.

Toisenlaisen kuvan Ahon todellisesta linjasta saa Juhana Aunesluoman teoksesta. Hän haastatteli Ahoa vuonna 2010, ja jos Ahon maininnat pitävät paikkaansa, niin hänen

⁵⁸ Kääriäinen, 311.

kantansa oli muotoutunut suopeammaksi EY-jäsenyydelle jo vuoden 1991 alussa.⁵⁹ Tästä esimerkkeinä olivat Keskustan 1991 eduskuntavaaliohjelma ja Ahon pitämät puheet, joissa EY-jäsenyyttä ei enää suljettu pois. Puolueen johdossa Ahon myönteisempi suhtautuminen EY:hyn huomattiin oletettavasti hyvissä ajoin, mutta julkisuuteen haluttiin antaa maltillinen ja neutraali kuva Keskustan puheenjohtajasta. Ahon EY-kanta ei silti missään nimessä EY-prosessin aikana ollut yhtä EY-myönteinen kuin varapuheenjohtaja Rehnin. Neittaanmäki spekuloi, että oliko Aho jo ennen EY-jäsenhakemuksen jättöä asettunut kannattamaan jo itse jäsenyyttä.⁶⁰

Aho kertoo muistelmissaan⁶¹ vuodelta 1998, että hänen kantansa EY-jäsenyyden hakemisen puolesta kypsyi loppuvuonna 1991. Ahon mielestä hakemuksen jättämisellä oli omat riskinsä, mutta jättäytymällä vapaaehtoisesti laajentumisen ulkopuolelle tästä aiheutuisi suuremmat riskit Suomelle. Suomen viiteryhmään kuuluvat maat pyrkivät nyt EY-jäseniksi, jolloin Suomelle tärkeät jäsenyyden ehdot saisivat sisältönsä tällä neuvottelukierroksella. Ahon mukaan periaatteelliset syyt tukivat jäsenyyttä. Kylmän sodan päättyminen, taloudellinen ja teknologinen kehitys ja uudet turvallisuusuhat loivat tilanteen, jossa kansallisvaltioiden mahdollisuudet ratkaista yksin erilaisia ongelmia kävivät rajallisiksi. Aho tiedosti sen, että Suomen osuus päätösvallassa jäisi EY:ssä pieneksi, mutta sekin olisi parempi vaihtoehto kuin tahdoton alistuminen muiden kuin Suomen tekemiin valintoihin. Ahon mukaan Suomi oli monessa suhteessa tiiviissä vuorovaikutuksessa läntiseen Eurooppaan jo ennen 1990-lukua, eikä Suomen liittymistä EY:hyn pitänyt verrata sosialistiseen leiriin kuuluneiden Keski- ja Itä-Euroopan maiden kiinnostukseen EY-jäsenyydestä.

Väyrynen totesi muistelmissaan vuonna 1999, että hän ja Aho olivat samaa mieltä jäsenyyshakemuksen jättämisestä, mutta eri perustein. Väyrysen mukaan Aho oli pohjimmiltaan jäsenyyden kannattaja, kun taas Väyrynen pyrki ratkaisuun, jossa Suomen ei tarvitsisi liittyä EY:n jäseneksi.⁶² Hän kertoo taipuneensa jäsenyyden hakemisen kannalle muun muassa siksi, että oli saanut EY-maiden ulkoministereiltä lupauksia siitä, että Suomen erityisolot otettaisiin huomioon jäsenyysneuvotteluissa, maatalous- ja aluepolitiikan sekä turvallisuuspolitiikan osalta. Väyrynen mainitsee, että jäsenyyden

⁵⁹ Aunesluoma, 457–458.

⁶⁰ Neittaanmäki, 103–104.

⁶¹ Aho, Esko: *Pääministeri*. Otavan Kirjapaino, Keuruu 1998, 88.

⁶² Väyrynen, Paavo: *Itsenäisen Suomen puolesta*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 1999, 124.

hakemisen torjuminen olisi johtanut hallituskriisiin. Eduskunnan selkeä enemmistö kannatti EY-jäsenyyden hakemista, ja jos Ahon hallitus olisi kaatunut hallituskriisiin, olisi muodostettu uusi hallitus ilman Keskustaa, ja se olisi hakenut EY-jäsenyyttä.⁶³

Keskustan puoluehallituksen työvaliokunnassa 16.1.1992 Aho harmitteli, ettei puolueen sisällä valitulle viralliselle toimintalinjalle ole tullut tukea ja luottamusta, ja Ahon mukaan kaikkia muita paitsi puheenjohtajaa, eli Ahoa uskotaan. Ahon mukaan enemmistö Keskustan edustajista on Ei-kannalla ja puolue on itse tuhonnut omat toimintalinjat. Pelkona Ahon ja Rehnin mielestä oli se, että puolue voi hyvinkin joutua oppositioon, jos Keskusta sanoo "ei" jäsenhakemukselle. Mauri Pekkarinen oli samoilla linjoilla, ja totesi ettei Keskustan eduskuntaryhmä voi olla eri kannalla kuin puolueen ministeriryhmä. Aho ja Rehn kritisoivat rajusti MTK:n negatiivista suhtautumista EY-jäsenhakemukseen ja järjestön mahdollista EY-vastaista kampanjaa. Rehn toivoi, että puolue ottaisi yhteisen linjan EY-kysymyksessä, koska lähes kaikki pääministeri Ahoa lukuun ottamatta ovat kertoneet näkemyksensä jäsenhakemukseen. Työvaliokunta ei kuitenkaan ollut yhtenäinen, vaan soraääniä tuli etenkin Kari Hokkaselta ja varapuheenjohtaja Pokalta.⁶⁴

4.2. Keskustan kentän ääni: maakuntatilaisuudet ja jäsenkysely

Kentän kahtiajakautunut mielipide EY:n kannattajiin ja vastustajiin huomioitiin huolestuneena puoluejohdossa. Puolueen virallista, maltillisen odottavaa kantaa EY-kysymyksessä haluttiin selvittää kannattajille, ja saada siten kenttää rauhoiteltua. Keskusta järjesti EY-aiheeseen liittyen lukuisia maakuntatilaisuuksia tammi- ja helmikuussa 1992, joissa myös puolueen johtohahmot Ahon ja Väyrysen johtamana olivat keskustelemassa ihmisten kanssa EY:stä. Aho osallistui yhdeksään ja Väyrynen kymmeneen tilaisuuteen. Niissä he jututtivat noin 15 000 ihmistä.⁶⁵

Kenttäkierroksesta keskusteltiin vuoden ensimmäisissä puoluehallituksen työvaliokunnan kokouksissa. Kierrosta pidettiin todella välttämättömänä ja oikeana ratkaisuna.⁶⁶ Aho harmitteli työvaliokunnassa tammikuun lopulla, että tilaisuuksissa on

⁶³ Väyrynen, 126–128.

⁶⁴ Keskustan puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirja 16.1.1992, KMA

⁶⁵ Kääriäinen, 312.

⁶⁶ Keskustan puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirja 23.1.1992, KMA

usein toisena puolueen edustajana ollut EY-vastainen henkilö. Ahon mukaan mediassa tuodaan esille vain räväköitä kommentteja ja esimerkiksi Väyrösen kommentteja vääristellään liiallisen EY-myönteiseksi. Aho mainitsee, että olennaista on että kentän kanta otetaan huomioon. Sen hän toteaa tulevan esiin puoluevaltuuston ja eduskuntaryhmän kokousten kautta.⁶⁷ Näistä kommentteista jää sellainen kuva, ettei rivikannattajien äänellä ole lopputuloksissa merkitystä vaan piireistä valitut edustajat päättävät keskenään lopullisen kannan. Samoin Aho ei halunnut antaa EY:stä negatiivista kuvaa kansalaisille, vaan keskustelua haluttiin johdatella vähintään EY-neutraaliksi. Toisaalta hän halusi suitsia ääripäiden mielipiteiden saamaa julkisuutta ja vääristeltyjä kommentteja.

Maakuntakierrosten perusteella tehdyissä paikallisissa yhteenvedoista ja kentän tunnelmasta keskusteltiin puolueen työvaliokunnassa 20.2.92.⁶⁸ Länsi-Suomessa, Etelä-Pohjanmaalla ja Kainuussa suhtautuminen jäsenhakemuksen jättämiseen oli kielteinen. Itä-Suomessa, Lapissa ja Pohjois-Pohjanmaalla taas suhtautuminen oli myönteisempää ja tunnelma rauhallisempi. Eri muodoissa toteutetuissa kymmenessä yleisöäänestyksessä 2/3 äänestäjistä oli hakemuksen jättämistä vastaan. Piirikokousäänestyksissä EY-hakemusta vastusti 479 henkilöä, ja kannatti 208. Ylimääräistä puoluekokousta jäsenhakemuksen jättämisestä vastusti suurin osa, noin 70 % vastaajista.

Keskusta teki myös toisen kenttäoperaation EY-kantojen selvittämiseksi. Keskustan puoluevaltuuston kokouksessa 23.–24.11.1991 päätettiin, että Keskustan osalta päätöksen mahdollisesta EY-jäsenhakemuksesta tekee puoluevaltuuskunta yhdessä eduskuntaryhmän kanssa. Tarvittaessa puoluevaltuuskunta kutsutaan koolle ylimääräiseen kokoukseen. Puoluesihteri Tikka totesi puheenvuorossaan, että puolueen perusosastoihin tullaan lähettämään tiivis selvitys EY-jäsenyyden keskeisimmistä vaikutuksista ja vuoden 1992 alussa toteutetaan laaja osastokysely. Keskustan kentällä käytävä keskustelu ei Tikan mukaan palvele vain valmistautumista itse jäsenyyspäätökseen, vaan myös mahdollisia jäsenyysneuvotteluita.⁶⁹

Järjestökysely⁷⁰ EY:stä toteutettiin Tikan ilmoituksen mukaisesti. Keskustan perusosastoista 48,0 % vastasi kyselyyn ajallaan, ja määräajan jälkeen tulleiden

⁶⁷ Keskustan puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirja 30.1.1992, KMA

⁶⁸ Keskustan puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirja 20.2.1992 ja pöytäkirjaliiitteet, KMA

⁶⁹ Suomen Keskusta r.p. vuosikirja 1991, 21, 23.

⁷⁰ Suomen Keskusta rp vuosikirja 1992, 70–73.

vastausten jälkeen vastausprosentti oli noin 50 %, eli puolet osastoista vastasi. Osastojen vastauksia tuli kaiken kaikkiaan 2 197 kappaletta, ja vastausten käsittelyyn osallistui noin 18 800 jäsentä. Kyselyssä kysyttiin kantaa muun muassa Suomen tulevien yhdentymisratkaisujen kannalta tärkeimpiä asioita, ETA-sopimuksen riittävyttä ja miten Suomen pitäisi edetä EY:n suhteen. Kysely julkaistiin 20.2.1992. Tällaisia vastauksia saatiin:

- ETA-sopimukseen oltiin myönteisellä kannalla ja 91,5 % osastoista vastasi ETA-sopimuksen vastaavan Suomen yhdentymispolitiikan tavoitteita vähintään kohtuullisesti. ETA-sopimus olisi siis riittänyt varsin hyvin Keskustan kenttäväelle.

- Vastaajien mielestä Suomen yhdentymisratkaisuihin vaikuttaisi olennaisesti etenkin niiden vaikutus maatalouteen (87,7 %) ja ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaan (69,9 %).

- Paljon epävarmuutta oli kysymyksessä, että voiko Suomi vaikuttaa parhaiten Euroopan kehitykseen ja omaan toimintaympäristöön EY:ssä vai sen ulkopuolella. EY:n ulkopuolella 48,9 % tähän uskoi ja EY:n jäsenenä 34,3 %. Lähes 17 % osastoista ei joko osannut tai halunnut tähän vastata, ja tämä kertoo epävarmuudesta kentällä. Vastaussuhde on kuitenkin suuntaa antava.

- 89 % osastoista halusi kansanäänestyksen EY-jäsenyydestä, jos Suomi päättää lähettää EY-jäsenhakemuksen. Lähes kaikissa vastauksissa (97,8 %) haluttiin poikkeuksia jäsenyysehtoihin, jos Suomi hakisi EY-täysjäsenyyttä.

- Tärkeimpinä poikkeuskohteina pidettiin ylivoimaisesti maataloutta (97,6 %), jonka jälkeen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa (74,1 %), sekä aluepolitiikkaa (55,9 %) ja sosiaaliturvaa (47,2 %). Maatalous nousi koko ajan tärkeämmäksi kysymykseksi EY-keskustelussa, ja Keskustan jäsenten koostumus vaikutti tähän varmasti, koska moni heistä oli maanviljelijä tai ainakin maaseudulla asuva. Suomen hankalat ilmasto-olosuhteet haluttiin ottaa huomioon, ja Suomen haluttiin pitävän kiinni parhaan mukaan elintarvikeomavaraisuudesta.

- Jännittävin ja ehkäpä merkittävin tulos saatiin kysymyksestä, jossa kysyttiin miten Suomen tulisi EY-asian kanssa toimia. Osastojen enemmistön (51,7 %) mielestä olisi pysyttäydettävä ETA-ratkaisussa ja olla hakematta EY-jäsenyyttä. 45,3 % oli sitä mieltä,

että olisi haettava EY-jäsenyyttä tietyillä ehdoilla. 1,7 % kannatti EY-jäsenyyttä ilman erillisiä ehtoja, ja ilman kantaa oli 1,3 % osastoista.

- Piiritasolla erot olivat suuria. Yli 70 % vastustus jäsenhakemukselle oli Satakunnassa ja Kainuussa, ja yli 60 % vastustus oli Uudellamaalla, Pohjois-Hämeessä, Keski-Suomessa ja Etelä-Pohjanmaalla. Kannatusta suhteellisesti eniten jäsenhakemukselle löytyi Helsingistä (90,9 %), jossa kymmenen 11 osastosta oli jäsenhakemuksen kannalla. Samoin Keskustan Opiskelijaliiton KOL:n osastoista yhdeksän kymmenestä kannatti hakemusta. Yli 60 % kannatus jäsenhakemukselle jossain muodossa annettiin Päijät-Hämeessä, Kuopiossa, Keski-Pohjanmaalla, Lapissa ja Peräpohjolassa. Lisäksi Nuoren Keskustan Liitosta n. 65 % osastoista oli hakemuksen kannalla.

Tuloksista saa vastaavanlaisen kuvan kuin aiemmin mainitusta maakuntakierroksen yhteenvedosta, eli Länsi-Suomi, Kainuu ja Etelä- ja Keski-Pohjanmaa olivat pääosin hakemusta vastaan, ja Itä- ja Pohjois-Suomi hakemuksen puolella. Puolueen johdossa jäsenkyselyn tulosta ei pidetty selkeää suuntaa antavana. Petri Neittaanmäen mukaan kyselyn tulos oli kuitenkin selkeä "ei".⁷¹ Mielestäni tulos ei ollut selkeä, kun vain niukka enemmistö osastoista oli EY-hakemusta vastaan. Jos jäsenkyselyn tulos olisi alun perin todettu olevan sitova, niin silloin vastaus olisi ollut yksinkertaisen enemmistön mukainen "ei" EY-hakemukselle. Tämän kyselyn osalta ei tällaista ehtoa ollut ja puolueen johdon kädet eivät olleet siinä suhteessa sidotut.

Huomioitavaa on myös se, että Keskustanuoret ja Keskustaopiskelijat olivat selkeästi tämän kyselyn mukaan jäsenyyshakemuksen kannalla. KOL oli ottanut liittokokouksessaan marraskuussa kannan, että Suomella on oltava valmius hakea EY-jäsenyyttä keväällä 1992, joten kyselytulos oli linjassa EY-kannan kanssa. Kanta olikin keskustajärjestöjen kannoista EY-myönteisin.⁷² NKL ei ollut ottanut virallista kantaa EY-kysymykseen. NKL:n puheenjohtaja Olli Riikonen totesi, että Keskustan EY-strategia on kokenut lähes täydellisen haaksirikon, eikä kenttää ole kunnolla hoidettu. Keskustan olisi johdettava kehitystä, eikä seurattava sitä.⁷³ Keskustan johdon toimintaa EY-prosessissa arvosteltiin puolueen nuorisosiivessä.

⁷¹ Neittaanmäki, 47.

⁷² Suomen Keskusta rp vuosikirja 1992, 66.

⁷³ Keskusta 7/91

Puolueen työvaliokunnassa 20. helmikuuta⁷⁴ keskusteltiin kenttäraportin lisäksi uunituoreesta osastokyselystä. Puoluesihteri Tikka summasi kenttäkierroksen ja osastokyselyn kokonaisuutena, että kenttä on kriittinen, mutta myönteisempi (EY:tä kohtaan) kuin odotettiin. Selkeää kantaa EY-kysymykseen ei kuitenkaan saatu. Tikka totesi, että päätöksen EY-hakemuksesta tekee puoluevaltuuskunta yhdessä eduskuntaryhmän kanssa. Kokouksessa EY-vastustajat pitivät osastokyselyä ja maakuntakierrosta merkinä siitä, että kenttä ei halua EY-jäsenyyttä. Varapuheenjohtaja Rehn kuitenkin kommentoi, etteivät kentän osastot vastaa Keskustan kannattajakunnan rakennetta, ja että kysely antoi tukea reunaehdoille jäsenhakemuksen osalta. Tikka yhtyi myös Rehnin näkemukseen, että kannattajakunnan ja jäsenkunnan rakenne on erilainen. Tällainen näkökulma on erittäin mielenkiintoinen, sillä siinä otetaan omalla tavallaan kantaa siihen, nähdäänkö puolueen jäsenet vai kannattajat tärkeimpinä puolueen johdossa. Kenelle siis politiikkaa tehdään? Rehn ja Tikka pitivät tässä suhteessa jäsenistöä vähemmän tärkeänä, kun tiedettiin potentiaalisen kannattajakunnan olevan EY-myönteisempää kuin Keskustan jäsenet keskimäärin.

4.3. Puolue päättää kantansa Suomen EY-jäsenhakemukseen

Työvaliokunnan kokouksen ja osastokyselyn tuloksen julkistamisen jälkeisenä päivänä 21.2.1992 Suomenmaassa⁷⁵ otettiin laajasti kantaa EY-kysymykseen. Lehden pääkirjoituksessa otetaan myönteinen kanta EY-jäsenhakemuksen jättämiseen. Pääkirjoitus on todella hyökkäävä, pelotteleva ja uhkakuvia maalaava, jos jäsenhakemusta ei jätetä. Tällä haluttiin varmasti vaikuttaa viikon kuluttua järjestettyyn puoluevaltuuskunnan ja eduskuntaryhmän yhteiskokoukseen, joka päättäisi Keskustan jäsenhakemuskannan.

21.2.1992 julkaistussa Suomenmaassa on huomattavasti enemmän EY-hakemukselle myönteisiä kannanottoja kuin kielteisiä. Olli Rehn sanoo kannattavansa Suomen liittymistä EY-jäseneksi, ja mainitsee jopa tukevansa yhteistä eurovaluuttaa. Hän jättää kuitenkin maatalouden mainitsematta kirjoituksessaan. Ministeri Eeva Kuuskoski-

⁷⁴ Keskustan puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirja 20.2.1992, KMA

⁷⁵ Suomenmaa 21.2.1992

Vikatmaa ottaa myös myönteisen kannan jäsenhakemukseen, vaikka näkee EY:ssä edelleen ongelmia. NKL:n Riikonen suosii myös jäsenhakemusta, sillä ei pidä järkevänä, että Keskusta kaataisi ei-kannalla hallituksen. Hän näkee, että ETA-ratkaisu oli jo suuri ideologinen ratkaisu integraatioon, eikä EY-kysymys siten ole enää yhtä suuri hyppäys sen jälkeen. Puoluesihteri Tikka toistaa lehdessä työvaliokunnassa mainitsemansa kannan, että jäsenkysely ei anna puolueelle selkeää toimintaohjetta EY:n suhteen.

Vielä ennen yhteiskokousta 28. helmikuuta ilmestyneessä Suomenmaassa⁷⁶ julkaistiin uhkaileva ja pelotteleva pääkirjoitus, joka oli samansuuntainen ja samoja argumentteja käyttävä kuin viikkoa aikaisemmin julkaistu pääkirjoitus. Lehdessä Aho suosittaa hakemuksen jättämistä, mutta ei maalaile pääkirjoituksesta poiketen maalaile piruja seinälle. Hän myös kehuu EY-keskustelua ja kasvotusten käytyjä keskusteluja ihmisten kanssa. Varapuheenjohtaja Hannele Pokka toisaalta linjalleen uskollisena vastusti EY:tä, ja piti sitä Suomelle taloudellisesti kalliina ja päätösvaltaa Suomesta pois vievänä.

Keskustan puoluevaltuuskunnan ja eduskuntaryhmän kokous pidettiin 29.2.1992. Puoluevaltuuskunnan jäsenistä marraskuussa 1991 enemmistö oli vastustanut Suomenmaan nimettömänä tehdyn tutkimuksen⁷⁷ mukaan EY-jäsenhakemusta. Toisaalta vastaavanlaisessa kyselyssä helmikuussa 1992 valtuuskuntalaisista 78 edustajaa oli jäsenhakemuksen jättämisen takana, kun 32 oli sitä vastaan. Vastausprosentti oli n. 80 % eli varsin kattava. Suomenmaan mukaan helmikuussa 55-henkisestä eduskuntaryhmästä 20 tuki hakemusta ja 15 vastusti, mutta 15 ei vastannut kyselyyn. Täten oli pelkona, että eduskuntaryhmä ei tukisi yhtenäisenä puoluevaltuuskunnan ja eduskuntaryhmän päätöstä, jos EY-jäsenyysihakemus jätettäisiin hallituksen tiedonannon mukaisesti. Kaikesta ennakkospekuloinnista huolimatta EY-jäsenhakemuksen jättäminen reunaehtojen mukaan hyväksyttiin kokouksessa lopulta äänin 121-54.

Neittaanmäki on pro gradu -työssään luonut lähtökohdan, että puolueen johto Esko Ahon johdolla halusi Suomen lähettävän EY-jäsenyysihakemuksen, ja puolueen jäsenistö ei sitä halunnut.⁷⁸ Puheessaan helmikuun 29. päivän kokouksessa Aho totesi, että jos esittämä hallituksen toimintalinja kaatuu, niin silloin uudet yritykset tehdään eri pohjalta. Samalla hän sitoi oman pääministeriytensä jäsenhakemuspäätökseen. Muun muassa Kääriäinen

⁷⁶ Suomenmaa 28.2.1992

⁷⁷ Suomenmaa 7.2.1992

⁷⁸ Neittaanmäki, 91–96, 102–105.

oli myös puheenvuorossaan todennut, että kysymys on myös hallituksen jatkosta.⁷⁹ Saman tiedosti Väyrynen aiemmin mainittuna muistelmissaan.

Allekirjoitan Neittaanmäen väitteen, että puolueen johto Paavo Väyrysen tuella oli jäsenyushakemuksen jättämisen kannalla. Aho ja Rehn olivat tuoneet näkyvästi tämän kannan esille, kuten aiemmin olen kertonut. Neittaanmäen argumentaatioissa on kuitenkin kaksi huomattavaa puutetta. Ensinnäkin on ongelmallista, että hän yleistää jäsenyyttä vastustaneen Hannele Pokan yhteiskokouksessa käyttämät argumentit vastaamaan koko jäsenistön enemmistön mielipidettä. Neittaanmäen tulkinta jäsenistön tarkoista mielipiteistä yhden henkilön mielipiteen perusteella on mielestäni suppea. Toisekseen Neittaanmäki on todennut, että Aho käytti kokouspuheessaan hallituksen kaatumista jäsenistön painostuskeinona jäsenyushakemuksen puolustukseksi. Aiemmin esille ottamani Suomenmaan 7.2.1992 julkaiseman tutkimuksen mukaan jo reilu enemmistö puoluevaltuuskunnan ja eduskuntaryhmän yhteenlasketuista edustajista oli hakemuksen jättämisen kannalla ennen yhteiskokousta. Siten mitään viime hetken manöövereitä tai mullistuksia paikan päällä yhteiskokouksessa ei tapahtunut.

Vaikka yhteiskokousedustajat olivat todennäköisesti jo hyvissä ajoin tienneet äänestyspäätöksensä, niin Neittaanmäki on kuitenkin siinä oikealla tiellä, että Keskustan kenttä näytti olevan hakemusta vastaan. Jäsenkyselyn tulos oli niukasti hakemusta vastaan, maakuntakierroksella noin 2/3 vastusti hakemusta ja vieläpä tammikuun 1992 gallupissa⁸⁰ 55 % vastaajista oli Ei-kannalla EY:n suhteen.

Karina Jutila pitää EY-jäsenyydestä käytyä keskustelua päätöksenteon välineenä puolueen sisällä.⁸¹ Hänen mukaan kentän äänen kuuntelemisella ja kenttäkeskusteluilla ammattipoliitikot pääsivät vakuuttamaan jäsenistöä Keskustan kyvystä tehdä Suomen ja puolueen kannalta hyvä ratkaisu. Vaikka kentältä tuli EY-kielteistä palautetta, tämä ei heijastunut suuremmin poliitikkojen näkemyksiin eikä tehtyjen päätösten sisältöihin.⁸² Keskustan puoluejohdon jäsenten ja muiden keskeisimpien puolueen sisäisten toimijoiden kannoissa EY-jäsenyyteen ei kenttäkierroksen ja jäsenkyselyiden jälkeen suurempia muutoksia tapahtunut. Tästä johtuen puolueen päätös tukea EY-jäsenyushakemuksen jättämistä oli puoluejohdon enemmistön mukainen.

⁷⁹ Neittaanmäki, 48–49.

⁸⁰ Kääriäinen, 311.

⁸¹ Jutila, 207.

⁸² Jutila, 209.

Kenttäkierroksen kommenttien, jäsenkyselyn tulosten ja tuoreimman gallupin perusteella voidaan todeta, että Keskustan/Ahon virallinen kanta jäsenhakemuksen jättämiseen oli eri kuin mitä Keskustan jäsenien ja kannattajien enemmistöllä oli.

4.4. Kohti EY-neuvotteluja

Yhteiskokouksen päätöksen jälkeen 12. maaliskuuta Keskustan eduskuntaryhmä päätti tukea yksimielisesti hallituksen EY-tiedonantoa, ja asiasta käytiin vielä 18. maaliskuuta ennen lopullista äänestystä keskustelua eduskuntaryhmässä. Kääriäisen ja Neittaanmäen versiot keskusteluista kertovat eri kieltä. Neittaanmäki lainaa Risto Uimosta⁸³, joka on kirjoittanut, että kokouksen ilmapiiri oli kiihkeä ja monet jäsenyyden vastustajat vaativat saada äänestää oman tahtonsa mukaisesti. Aho jopa joutui uhkailemaan ryhmää, että hallitus saattaa kaatua äänestyksen jälkeen. Kääriäinen taas ei maininnut muuta, kuin että vapaita käsiä pyydettiin yksitoista kappaletta, joista kaksi perui pyynnön. Äänestysvapautta ei kuitenkaan myönnetty.⁸⁴ Pitipä erouhkailu ja dramatisointi paikkaansa tai ei, niin Keskustan ryhmä pysyi yhtenäisenä ja hallitus sai luottamuksen äänin 108-55. Hallitus oli jo tammikuussa 1992 luvannut, että mikäli jäsenyyttä haetaan, jäsenyysneuvotteluiden tulos alistetaan kansanäänestykselle, vaikka presidentti Koivisto ei tätä ajatusta tukenutkaan.⁸⁵

Aho totesi työvaliokunnan kokouksessa päätöksen jälkeen, että EY-hakemuksen jättäminen oli viisas päätös. Suomi on valmis neuvottelemaan ja mahdollinen EY-jäsenyys on hyvin pitkällä, ehkä jopa 1990-luvun lopulla tosi asia.⁸⁶ Seuraavassa kokouksessa⁸⁷, jossa Aho ei ollut läsnä, kyseltiin miten EY:n vastustajista huolehditaan. Varapuheenjohtaja Martti Pura ei halunnut ottaa suoraan kantaa asiaan, mutta ihmettelee miksi Keskustasta olisi mukana prosessissa, jos sen onnistumiseen ei luoteta. Pura on lisäksi yrittänyt suitsia MTK:n EY-kriittistä kampanjointia. Rehn oli Puran kanssa samoilla linjoilla ja kysyi, miksi puolueen pitäisi olla hiljaa, sillä Suomihan on

⁸³ Neittaanmäki, 55–56.

⁸⁴ Kääriäinen, 314.

⁸⁵ Koivisto, 537; Aho, 89.

⁸⁶ Keskustan puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirja 25.3.1992, KMA

⁸⁷ Keskustan puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirja 2.4.1992, KMA

pyrkimässä EY-jäseneksi.

Päätös EY-neuvottelujen aloittamisesta Suomen, Ruotsin ja Itävallan kanssa tehtiin Eurooppa-neuvoston kokouksessa kesäkuussa 1992. Varsinaiset neuvottelut käynnistyisivät helmikuussa 1993. Keskustassa ei tehty merkittäviä avauksia EY:stä jäsenhakemuspäätöksen jälkeen. Puolueen kannattajien enemmistön suhtautuminen EY:hyn oli hetkellisesti toukokuussa suurempi kuin sitä vastustavien (49 % - 41 %), mutta loppuvuoden gallupien mukaan EY:n vastustus Keskustan kannattajissa lisääntyi huomattavasti.⁸⁸ Aunesluomakin toteaa, että puoluejohdon vakuuttelu sai alkuvuoden puolella kenttää rauhoittumaan, mutta EY-vastustus oli kannattajissa syvällä ja suurin osa kannattajista vastusti jäsenyyttä.⁸⁹ Syksyllä 1992 järjestettiin kunnallisvaalit, jossa Keskustan kannatus tippui edellisiin kunnallisvaaleihin nähden. Samoin talouden ongelmat jatkuivat edelleen suurina.

Puoluekokouksessa kesäkuussa 1992 ei otettu kantaa EY-jäsenyyteen. Aho vain kehui käytyä EY-keskustelua ja eikä nähnyt tarvetta muuttaa tehtyjä päätöksiä. Päätöksen avulla Suomi pystyi säilyttämään valinnanvapautensa ja varautumaan eri vaihtoehtoihin. Maatalouden osalta Aho toteaa, että maaseudun väestön pitää olla huolissaan tulevaisuudestaan, mutta synkkyyteen ei ole aihetta.⁹⁰ Väyrynen perusteli omassa puheessaan syitä sille, miksi kääntyi kannattamaan jäsenhakemusta. Hän ei pidä nykyisenlaista EY:tä parhaimpana vaihtoehtona Suomelle, mutta haluaa, nähdä miten EY kehittyy. Väyrynen muistuttaa, ettei jäsenhakemus tarkoita vielä EY-jäsenyyttä, eli mitään ei ole vielä päätetty, on kaksi vaihtoehtoa. Väyrynen haluaa, että Suomi säilyttää itsenäisyytensä ja puolueettomuutensa, eikä hänen mukaansa EY-jäsenyys poistaisi puolueettomuutta.⁹¹ Puolueen kenttäväkeä halutaan siis jollain tasolla rauhoitella, ja myös perustella syitä jäsenyyshakemuksen jättämiselle.

Puoluevaltuuskunnan syyskokouksessa marraskuun lopulla hyväksytyssä kannanotossa⁹² todetaan, että neuvotteluissa on päästävä lopputulokseen, joka ottaa huomioon Suomen maatalouden erityisolosuhteet ja Suomen poikkeuksellisen alueellisen rakenteen. Sotilaallinen liittoutumattomuus sekä itsenäinen ja uskottava puolustus on myös

⁸⁸ Kääriäinen, 311.

⁸⁹ Aunesluoma, 471.

⁹⁰ Esko Ahon puhe 6.6.1992. Keskustan puoluekokouksen pöytäkirja 5.-7.6.1992. KMA

⁹¹ Paavo Väyrysen puhe 6.6.1992. Keskustan puoluekokouksen pöytäkirja 5.-7.6.1992. KMA

⁹² Suomen Keskusta rp vuosikirja 1992, 24.

säilytettävä. Neuvottelutulos on alistettava kansanäänestykseen ennen lopullista eduskunnan päätöstä.

Puolueen työvaliokunnassa käytiin marraskuussa EY:hyn liittyvää keskustelua, jossa Kääriäinen totesi, että Keskustan ei saisi antaa sellaista kuvaa, että EY-asia olisi jo ratkaistu. Ahokin toteaa, että tällä hetkellä ei puhuta tilanteesta “kun Suomi on EY:n jäsen” vaan “jos Suomi on EY:n jäsen”.⁹³ Työvaliokunnassa käsiteltiin lisäksi kuntavaaleja ja käsiteltävänä oli siihen liittyvä asiantuntijaraportti.⁹⁴ Raportin mukaan EY-kysymys vaikutti kannattajiin sillä tavoin, että vain muutamalla alueella Suomessa uskotaan omiin vaikutusmahdollisuuksiin. Ihmiset kokevat, että Keskusta ei kuuntele ihmisiä, eikä siten ole vaikutuskanava. Syynä tähän on ollut, että Ahon kabinetti on ajanut kansan mielipiteen yli kahdesti. Ahon henkilökohtainen asema kuitenkin vahvistui vaalitenttien avulla. Raportti epäilee kansalaisten EY-mielipiteen kääntyvän tulevaisuudessa negatiivisemmaksi. Rivien välistä Keskustaa kehoitetaan ns. ajamaan kaksilla rattaila, eli jatkamaan EY-neuvotteluja, mutta myös huomauttamaan kannattajille, että jäsenyys voidaan torjua kansanäänestyksellä.

Aho ei ota tällaiseen ehdotukseen kantaa, mutta mainitsee, että lähes 25 % kannatuksella ei voi ajaa vain kansan kymmenesosan etuja, sillä se ei ole uskottavaa politiikkaa. Aho viittaa tällä epäilemättä maanviljelijöihin ja maaseudulla asuvaan Keskustan peruskannattajakuntaan, joista moni on MTK:n jäsen. Aho haluaa puolueen olevan potentiaalisesti kaikkien ihmisryhmien puolue, eikä vain profiloitua maalaisten asiaa ajavana. Tiina Sandberg on omassa pro gradussaan verrannut Keskustan ja MTK:n tavoitteita EY-prosessissa ja huomionnut, että Keskustan tavoitteet ovat olleet monipuolisemmat kuin MTK:n tavoitteet EY-neuvotteluissa. MTK on maa- ja metsätaloustuottajien etujärjestö ja Keskusta puolue, joten ero on lähtökohtaisesti selkeä. MTK:n ja Keskustan välillä oli koko EY-prosessin ajan ristiriitaisia kantoja ja Keskusta halusi hiljentää MTK:n EY-kritiikin minimiin, jotta sai puoluejohdon tavoitteita parhaan mukaan eteenpäin. Sandbergin mukaan Keskustan ei-julkilausuttu tavoite EU-prosessissa oli neuvottelujen saattaminen päätökseen, niin, että kansa äänestäisi EU:n puolesta. MTK:n jäsenten kanta oli päinvastainen.

Vuoden 1993 aikana Keskusta ei ottanut julkisesti paljoakaan kantaa EY-neuvotteluihin,

⁹³ Keskustan puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirja 12.11.1992, KMA

⁹⁴ Keskustan puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirja 19.11.1992, KMA

eikä EY:stä puhuttu paljoa työvaliokunnassakaan. Sandberg spekuloi, että puolue jätti EU-politikoinnin lähes kokonaan MTK:n harteille, ja puolue siirsi keskustelut suljettujen ovien taakse. NKL:n puheenjohtaja Riikosen lausunnot antavat omalla tavallaan tukea Sandbergin näkemykselle. Riikonen toteaa marraskuussa, että johtavat poliitikot eivät saa jäävätä omia mielipiteitään sen takia, että he neuvottelevat EY-jäsenyydestä.⁹⁵ Tutkiessani puolueen työvaliokunnan kokousten pöytäkirjoja, ei niiden mukaan EY:stä keskusteltu kuin satunnaisia kertoja kevään 1992 ja kesän 1993 välillä. Toisaalta EY-neuvottelut alkoivat vasta helmikuussa 1993, joten uutisia siltä suunnalta ei ennen sitä paljoa ollut.

⁹⁵ Olli Riikosen puhe NKL:n valtuuskunnan syyskokouksessa 21.11.1992. NKL:n valtuuskunnan pöytäkirja 21.11.1992, KMA

5. Keskusta epäyhtenäisenä kohti EU-jäsenyysäänestyksiä

5.1. Väyrynen kääntää kelkkansa

Keskustan sisällä syntyi alkukevällä 1993 valtapoliittista kiistaa Paavo Väyrysen ja puoluejohdon välillä muun muassa hallituspohjan mahdollisesta muuttamisesta. SDP:n kannatus oli noussut todella suureksi suhteessa Keskustan ja Kokoomuksen kannatuksiin, ja hallituspohjan muutosta harkittiin keskustelemalla SDP:n mukaan ottamisesta hallitukseen. Väyrynen ilmoitti myös, ettei enää usko hallituksen Eurooppa-politiikkaan. Hän erosi hallituksesta toukokuun alussa ja aloitti valmistautumisen seuraavan vuoden presidentinvaaleihin. Samalla hän kääntyi EU-jäsenyyden vastustajien puolelle.

Väyrysen erosta mainittakoon se, että hänen muistelmien⁹⁶ mukaan hän tuli syksyllä 1992 siihen ratkaisuun, että eroaa hallituksesta, vaikka ajankohta jäi vielä avoimeksi. Väyrysen mukaan Aho tiesi hänen erosuunnitelmistaan jo loppuvuodesta 1992, vaikka Ahon muistelmien⁹⁷ mukaan Väyrynen alkoi vasta vuoden 1993 puolella osoittaa halukkuutta Ahon hallituksesta eroamiseen ja uuden hallituksen muodostamiseen. Presidentti Koiviston muistelmissa kerrotaan, kuinka hän joutui sivullisena osalliseksi Keskustan sisäiseen johtajuuskiistelyyn, jolla oli vaikutusta Suomen hallituksen toimintakykyyn. Hän keskusteli Ahon kanssa maaliskuussa 1993 aiheesta, ja paljasti Aholle tietoja muun muassa hallituspohjan jatkosta käydyistä keskusteluista, joista Aho ei ollut aiemmin tietoinen.⁹⁸

Väyrysen tilalle ulkoministeriksi valittiin MTK-taustainen Heikki Haavisto, joka otti siten vetovastuun Keskustan puolelta EU-jäsenyysneuvotteluista. Aunesluoman mukaan Haaviston nostaminen ulkoministeriksi viestitti keskustan väelle kahta asiaa. Ensiksikin hallitus ei ollut kaatumassa Väyrysen eroon ja toiseksi Haavisto toimisi neuvottelijana määrätietoisesti hyväksyttävän lopputuloksen aikaansaamiseksi. Aunesluoma piti EU-kriittisen järjestön puheenjohtajan saamista EU-jäsenyysneuvotteluihin mukaan kekseliäänä vetona, nyt kun Väyrynen oli siirtynyt EU-kriittisten leiriin.⁹⁹ Oletettavasti

⁹⁶ Väyrynen 129, 131.

⁹⁷ Aho 96.

⁹⁸ Koivisto, Mauno: *Kaksi kautta. Muistikuvia ja merkintöjä 1982–1994*. WSOY:n graafiset laitokset, Juva 1994, 344–351.

⁹⁹ Aunesluoma, 470–472.

kentän syvä EU-vastustus huoletti Ahoa niin paljon, että MTK:n johtohahmo piti saada neutraloitua ja samalla saatiin hämmennettyä MTK:n toimintaa väliaikaisesti.

Aho ei ota muistelmissaan kantaa Haaviston MTK-taustaan tai siihen, että hänen valinnallaan oltaisiin haluttu sekoittaa MTK:n toimintaa. Aho kertoo, että hänen ensisijainen vaihtoehto oli pankinjohtaja Esko Ollila, mutta hänen kieltäytyttyään Ahon piti nopeasti löytää seuraaja Väyrykselle. Valinta seuraava osui Haavistoon, joka suostui ottamaan pestin vastaan.¹⁰⁰ Keijo K. Kulhan kirjoittamassa Haaviston elämäkerrassa mainitaan, että Haavisto vastusti EU-jäsenyyttä, mutta hän muutti vuosien 1992–1993 aikana linjauksiaan jäsenyydestä. Ennen nimitystään ulkoministeriksi hän tuli siihen lopputulokseen, että ei ole Suomen etujen mukaista jättäytyä EU:n ulkopuolelle. MTK:n puheenjohtajana hän ei tällaisia näkemyksiä voinut julkisesti esittää. Elämäkerrassa tuodaan esille se, kuinka Aho ja presidentti Koivisto pitivät EU-jäsenyysneuvotteluista vastaavan uuden ulkoministerin MTK-taustaa erittäin hyvänä asiana. Valinnan oletettiin rauhoittavan jäsenyyttä vastustavien ihmisten mieliä.¹⁰¹

Uuden ulkoministerin valinta tehtiin Keskustan eduskuntaryhmän ja puoluehallituksen yhteiskokouksessa. Haaviston vastaehdokkaana oli Olli Rehn, mutta Haavisto valittiin selkeällä enemmistöllä ulkoministeriksi. Aho mainitsee muistelmissaan sanatarkasti, että Ollista olisi varmasti tullut hyvä ulkoministeri, mutta jossakin toisessa tilanteessa.¹⁰² Mikäli Aho ajatteli näin Rehnistä yhteiskokouksessa, pidän tätä Aholta harkittuna strategisena johtopäätöksenä. Rehn oli avoimesti EU-myönteinen hahmo puoluejohdossa, ja Aho tiesi millaiseen vastuuseen Väyryksen korvaava ulkoministeri joutuisi EU-jäsenyysneuvotteluissa. Puolueen ja sen kannattajien enemmistön voisi olettaa sulattaneen Haaviston valinnan paremmin kuin sen, jos Rehn olisi valittu ulkoministeriksi.

Väyrynen valittiin Keskustan presidenttiehdokkaaksi vuoden 1994 vaaleihin ylimääräisessä puoluekokouksessa 19.6.1993. Puoluejohdon puheissa ei EU:sta paljoa puhuta. Seppo Kääriäinen haluaa säilyttää viljelijöiden luottamuksen puolueeseen lujana. Hän myös valaa Keskustaan yhteishenkeä, tahtoa, yksimielisyyttä ja yhteistyötä. Puoluesihteerit Tikka toteaa, että tavoitteena jäsenyysneuvotteluissa on tulos, joka

¹⁰⁰ Aho, 101–104.

¹⁰¹ Kulha, Keijo K.: *Mahtitalonpoika*. Oy Edita Ab, Helsinki 1998, 285–288.

¹⁰² Aho, 105.

suomalaisten yhteisen edun mukainen. Lisäksi hän kritisoi kahta keskustalaista ehdokasta, Eeva Kuuskoski-Vikatmaata ja Keijo Korhosta, jotka eivät osallistuneet puolueen jäsenvaaliin, vaan lähtivät omina ehdokkinaan presidenttikilpailuun.¹⁰³

Puoluekokouksen kannanotossa¹⁰⁴ kannetaan huolta Suomen sotilaallisesta liittoutumattomuudesta ja kansallisesta puolustuksesta. Jäsenneuvottelujen tulos tulee olla kansanäänestyksessä suomalaisten suuren enemmistön hyväksyttävissä. Kannanotossa halutaan avointa keskustelua ja omasta poikkeavien mielipiteiden kunnioittamista, jotta turvataan kansakunnan yhtenäisyys. Jäsenneuvotteluiden hyväksyttävyyteen vaikuttaa ennen kaikkea maatalouden tulevaisuus ja miten se voidaan turvata. Puoluejohto halusi tietoisesti pitää EU:sta varsin pientä ääntä sekä yritettiin saada kenttäväki ja kannattajat yhtenäisenä Keskustan ja puolueen virallisen ehdokkaan Väyrysen taakse. Kääriäisen puheella mairiteltiin viljelijöitä, mikä saattoi olla taktista MTK:n jäsenistön kosiskelua tukemaan Keskustaa ja puolueen linjaa.

Puolueen työvaliokunnassa EU-neuvotteluja alettiin käsitellä syksyllä 1993. Ulkoministeri Haaviston selostukset neuvotteluista ovat pääosin yleistasoista, eikä kokouksissa otettu uusia linjanvetoja. 2. syyskuuta pidetyssä kokouksessa¹⁰⁵ Aho kehottaa olemaan lupailematta, että EY:n kautta saataisiin enemmän kuin aikaisemmin. Tärkeintä on viestittää, että sekä aluepoliittisesti että maatalouden osalta elämisen perusedellytykset. Samassa kokouksessa toivottiin, että keskustelua käytäisiin muustakin kuin maataloudesta. Marraskuun 11. päivän kokouksessa¹⁰⁶ päivitellään EU-neuvotteluja, joissa Suomen tavoitteiden toteutumisesta spekuloidaan. Kääriäinen epäilee, että Suomea viedään pala palalta jäseneksi ja Kokoomus on valmis lipsumaan osasta tavoitteista. Varapuheenjohtaja Puran mukaan Suomella on edelleen mahdollisuus pitää kiinni tavoitteissaan.

Puoluevaltuuskunnan marraskuisessa kokouksessa Aho toteaa, että maatalouden osalta Suomella ei ole perusasioissa paljoakaan liikkumavaraa. Ainoa hyväksyttävä järjestely on sellainen, joka pysyvästi varmistaa kannattavan kansallisen elintarviketuotannon.

¹⁰³ Esko Ahon, Seppo Kääriäisen, Erja Tikan ja Paavo Väyrysen puheet puoluekokouksessa 19.6.1993. Keskustan ylimääräisen puoluekokouksen pöytäkirja 19.6.1993, KMA

¹⁰⁴ Poliittinen kannanotto, Keskustan ylimääräinen puoluekokous 19.6.1993. Keskustan ylimääräisen puoluekokouksen pöytäkirja 19.6.1993, KMA

¹⁰⁵ Keskustan puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirja 2.9.1993, KMA

¹⁰⁶ Keskustan puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirja 11.11.1993, KMA

Kokouksen kannanotossa halutaan turvata kotimainen elintarviketuotanto ja pitää koko maa asuttuna. EU-komission vastausta Suomen asettamiin tavoitteisiin pidettiin pettymyksenä, eikä maatalouden erityispiirteitä otettu riittävästi huomioon.¹⁰⁷ Keskusta pysyy kannanotollaan edelleen vanhoilla linjoilla, eikä niistä haluttu luopua. Maatalouskysymykset aiheuttivat neuvotteluissa eniten ongelmia, mutta ne toisaalta olivat Keskustalle kynnyskysymyksiä, joista puolue ei voinut uskottavuuden takia hevillä luopua.

5.2. Suomen kohtalon vuosi alkaa

Vuosi 1994 alkoi politiikan osalta presidentinvaaleilla tammikuussa. Niissä Keskustan ehdokas Väyrynen jäi ensimmäisellä kierroksella kolmanneksi ja tasavallan presidentiksi valittiin SDP:n ehdokas Martti Ahtisaari. Keskustalle Väyrysen jääminen toisen kierroksen ulkopuolelle oli pettymys, etenkin kun keskustataustaiset ehdokkaat, eli Väyrynen, Kuuskoski ja Korhonen, keräsivät yhteensä enemmän ääniä kuin ensimmäisen kierroksen voittaja Ahtisaari. Puoluejohdossa spekulointiin, että suurin syy Korhoseen saamiin ääniin oli pettymys Keskustaan puolueena EU-kysymyksessä¹⁰⁸. Korhonen vastusti EU-jäsenyyttä voimakkaasti. Keskustan kannattajat eivät siten olleet tyytyväisiä puolueeseen, mitä tukee Kääriäisen taulukossa tammikuun gallup, joka näyttää vain 29 % vastaajista kannattavan EU-jäsenyyttä, kun vastustajia oli 48 %.

Suomen EU-jäsenyysneuvottelut olivat koko ajan käynnissä ja niitä jatkettiin helmimaaliskuun vaihteeseen asti kiihkeästi. Suurin ongelmakivi oli maatalous ja maataloustuet, sekä siihen liittyen aluepolitiikka. Presidentti Koivistokin piti maatalouteen liittyviä päätöksiä merkittävinä neuvottelujen kannalta, mutta korosti presidenttikautensa viimeisenä virkapäivänä sitä, että maatalouden erityisintressit eivät saisi kaataa suurempaa valtakunnan intressiä.¹⁰⁹ Keskustan työvaliokunnan kokouksissa EU-neuvottelijana toimiva ulkoministeri Haavisto selosti neuvottelujen kulkua säännöllisesti. Keskusta halusi tiukasti pitää Suomen maatalouden elinkelpoisena tulevaisuudessakin, joten Haavistoa evästettiin työvaliokunnassa jatkuvasti pysymään

¹⁰⁷ Suomen Keskusta rp. vuosikirja 1993, kustantaja tuntematon, 1994, 17, 21–22.

¹⁰⁸ Keskustan puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirja 20.1.1994, KMA

¹⁰⁹ Koivisto (1995), 557–559.

tiukkana tavoitteiden saavuttamiseksi.¹¹⁰ Lopputuloksena oli, että EU tukee Suomen maataloutta tiettyyn rajaan asti, mutta loppu tuesta olisi tultava kansallisesti, jotta tavoitteisiin päästäisiin.

Neuvottelujen jälkeisessä työvaliokunnassa¹¹¹ neuvottelutuloksesta oltiin montaa mieltä. Kääriäinen halusi lisää laskelmia vaikutuksista. Aho totesi, ettei neuvottelutulos ollut lopullinen, sillä kansallinen osa piti vielä päättää. Aholta kysyttiin, miten äänestäjille selitetään, että tällainen puutteellinen neuvottelutulos hyväksyttiin. Aho esitti tähän vastakysymyksen, että kun kansallisen tuen osalta saadaan päätös tehtyä, niin sopimuksen reunaehdot on saavutettu ja pitää kysyä, miksi emme liittyisi jäseneksi. Asiaa käsitellään sekä puoluevaltuuskunnassa että puoluekokouksessa ennen kansanäänestystä. Ahon kommentteista näkee, että hän ei haluaisi kaataa jäsenyysmahdollisuutta, jos se on vaan mitenkään mahdollista.

Puoluevaltuuskunnan kokouksessa huhtikuun lopussa EU-kysymyksestä käytiin keskustelua, muttei äänestetty siihen liittyen. Aho totesi, että neuvottelutavoitteissa ei onnistuttu jokaisessa kohdassa. Ahon mukaan Keskustalla on huoli satojen tuhansien ihmisten toimeentulosta, maakunnissa asuvien elämismahdollisuuksista ja suomalaisten veronmaksajien asemasta. Ahon mukaan EU-kysymyksessä tarvitaan malttia ja kansallista sopua. Väyrynen ei kannattanut tällä hetkellä EU-jäsenyyttä saavutetulla sopimuksella, koska neuvottelutavoitteisiin ei päästy. Hän oli myös huolissaan Keskustan sisäisestä päätöksentekojärjestyksestä, sillä hän halusi, että puoluekokouksen pitäisi ehdottomasti päättää puolueen kanta, ennen kuin eduskuntaryhmä tekisi asiasta mitään päätöksiä.¹¹² Kokouksessa tehtiin kannanotto¹¹³, jossa todettiin, ettei neuvottelutulos vastannut kaikilta osin tavoitteita. Kansallisista toimista on saatava mahdollisimman pian selvyys, ja vasta sen jälkeen voivat Keskustan ministeriryhmä ja eduskuntaryhmä ottaa kantaa, voidaanko antaa sopimukselle allekirjoitusvaltuudet. Samoin ei voida päättää kansanäänestyksen ajankohtaa, ennen kuin koko neuvottelupaketti on tiedossa ja EU-parlamentti on sopimuksen käsitellyt.

Huhtikuun gallupissa EU-vastustus oli hieman laskenut, mutta enemmistö kannattajista oli edelleen Ei-kannalla (34 % - 43 %). Lähes neljännes ei ollut kannastaan varma, ja

¹¹⁰ Keskustan puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirja 10.2.1994, KMA

¹¹¹ Keskustan puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirja 3.3.1994, KMA

¹¹² Neittaanmäki, 64–66.

¹¹³ Suomen Keskusta r.p. vuosikirja 1994. Satakunnan Painotuote Oy, Kokemäki 1995, 20.

tämä 20-25 % epävarmuus jatkui läpi vuoden. Väyrysen huoli Keskustan päätöksentekojärjestyksestä oli aiheellinen, sillä lyhyellä aikavälillä jouduttiin päättämään erittäin tärkeästä asiasta. Keskustan johto oli neuvottelutuloksen takia sisäisen paineen alla. Ahon mielestä EU-kysymys tulee rasittamaan puoluetta. Puolueen olisi turvattava maatalousväestön tulevaisuus, ja hän uskoo, että viljelijät ymmärtävät, että keskusta on ainoa poliittinen voima, joka pitää heidän puoliaan. Ahon mukaan sodat loppuvat sotimalla ja puolue selviää tilanteesta.¹¹⁴ Puoluejohdossa siis uskottiin, että vaikka jäsenistö ja kannattajat olivat EU-kriittisiä, he eivät kuitenkaan hylkäisi puoluetta.

Kansallinen uskottava tukipaketti olisi neuvoteltava pikaisesti, jotta EU-prosessi saataisiin mahdollisimman kivuttomasti alta pois. Lopulta sellainen saatiin neuvoteltua hallituksen EU-ministeriryhmässä toukokuun lopussa, ja hallituksen luottamus mitattiin 15. kesäkuuta eduskunnan luottamusäänestyksessä. Kääriäinen kertoo, mikä tunnelma eduskuntaryhmässä oli ennen viimeistä äänestystä. Kokouksessa painotettiin, että kysymys on hallituksen luottamuksesta, ei EU:sta. Väyrysen johdolla jäsenyyden vastustajat taas halusivat torpata EU:n antamalla hallitukselle epäluottamuslauseen. Ryhmän äänestyksessä 44 antoi tukensa hallitukselle, viisi tyhjää ja neljä EI. Varsinaisessa äänestyksessä hallitus sai luottamuksen äänin 97 JAA, 80 EI, 18 Tyhjää ja 4 poissa.¹¹⁵ Keskustalaisista kahdeksan äänesti tyhjää.¹¹⁶ Eduskuntaryhmä oli siten selkeästi hallituksen ja Ahon tukena ja takana.

Lähestyttäessä kesäkuun puoluekokousta Keskustan nuorisosiivessä käytiin keskustelua EU:sta. Huhti-toukokuun vaihteessa NKL:n hallituksen kokouksessa¹¹⁷ suurin osa kokouksessa olevista oli jäsenyyden puolella tässä vaiheessa, mutta lopullista kantaa ei otettu. Kokouksessa myös todettiin, että KOL:n hallituksesta kymmenen yhdestätoista kannattaa jäsenyyttä. Opiskelijaliitto jatkoi siis edelleen EU-myönteisimpänä Keskustajärjestönä.

NKL teki loppukeväästä jäsenkyselyn¹¹⁸ EU:sta nuorten piirien johtokuntien jäsenille. Ennen kesäkuun puoluekokousta pidetyssä NKL:n hallituksen kokouksessa¹¹⁹ käsiteltiin

¹¹⁴ Keskustan puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirja 15.4.1994, KMA

¹¹⁵ Kääriäinen, 314–315.

¹¹⁶ Kääriäinen, 339.

¹¹⁷ Nuoren Keskustan Liiton hallituksen kokouksen 5/94 pöytäkirja 7.5.1994, KMA

¹¹⁸ Nuoren Keskustan Liiton hallituksen kokouksen 6/94 pöytäkirja 30.5.1994, KMA

¹¹⁹ Nuoren Keskustan Liiton hallituksen kokouksen 7/94 pöytäkirja 11.6.1994, KMA

kyselyä ja päätettiin hallituksen linja EU:hun. Enemmistö piirien johtokuntalaisista oli jäsenyyttä vastaan. Arkistosta löytyneiden vastauspaperien¹²⁰ mukaan laskin, että vastaukset jakautuivat seuraavasti: KYLLÄ: 35, EI: 55, Ei osaa sanoa: 11. Tältä kannalta voidaan sanoa, että nuorten kenttäväki olisi jäsenyyttä vastaan.

NKL:n hallitus otti kuitenkin lähes yksimielisen kannan jäsenyyden puolesta, vaikka pohdittiin, että voiko hallitus ottaa kyselyn tuloksen takia kantaa asiaan. Pöytäkirjan liitteenä olevassa kannanotossa todettiin, että hallituksen enemmistö kannattaa EU-jäsenyyttä, vaikka tunnustaa jäsenistön jakautuneen mielipiteen ja kunnioittaa eri mielipiteitä. Keskustanuorilla oli kentän mielipiteen kanssa samanlaiset ongelmat kuin emopuolueella, mutta NKL:n hallitus otti silti jäsenistön vastaisen kannan asiaan. Isona syynä vaakakupissa painoi se, että EU-jäsenyyden hylkääminen romuttaisi samalla pääministeri Ahon.

5.3. Puoluekokouksen päätös ratkaisee Keskustan EU-kannan

Kesäkuun 17.–19. päivän puoluekokous Jyväskylässä oli keskustaväelle viimeinen, ja toisaalta ainut kunnan arena ja keino tuoda oma mielipiteensä esille ja olla päättämässä asioista. Omissa tutkimuksissaan sekä Neittaanmäki että Sandberg ovat kritisoineet tätä, että Keskustan johto ei antanut puolueväelle mahdollisuutta käydä kunnollista keskustelua EU-neuvottelutuloksesta ja kansallisesta paketista ennen puoluekokousta. Kokoukseen tulleet edustajat olivat saaneet tiedot kokonaisesta EU-paketista varsin myöhään ja asiasta piti päättää nopealla aikataululla. Kunnollista ja avointa keskustelua ei siten saatu aikaiseksi.

Aho käynnisti kokouksen ja puheessaan¹²¹ toteaa heti, ettei kenelläkään ole eikä voi olla käsikirjoitusta Keskustan puoluekokoukselle. Kokousedustajat saavat vapaasti ja itsenäisesti harkita, mikä on hyväksi tälle maalle ja puolueelle. Puoluehallituksessa ja työvaliokunnassa on yksimielisesti päätetty, että ensin käsitellään EU-kysymys ja sen jälkeen johtajavalinnat. Puolue valitsee ensin linjan ja sitten johtajat. Ahon mielestä moni

¹²⁰ EU-kysely. Arkistomappi *NKL kyselyt 1993–1994*, KMA

¹²¹ Esko Ahon avajaispuhe puoluekokouksessa 17.6.1994. Keskustan puoluekokouksen 17.–19.6.1994 pöytäkirjan liite 1, KMA

voi pitää jäsenyyspäätöksen tekemistä tuskallisena, koska on hankala verrata vaihtoehtoja ja niiden seurauksia keskenään. Aho haluaa, että kunnioitetaan kaikkien mielipiteitä ja perusteluja, koska on luotettava siihen, että kaikki ajavat oman parhaansa mukaan isänmaan ja puolueen parasta. Ahon avajaispuhe ei ole kovinkaan pelotteleva eikä hyökkäävä. Se ei myöskään maalaile suuria uhkakuvia, ja haluaa pitää jäsenistöä yhtenäisenä tuloksesta riippumatta. Tärkeimmäksi kohdaksi puheessa on luonnehdittu sitä, että Aho sitoi jäsenyyspäätöksen omaan puheenjohtajuuteensa.¹²² Aho ei siten olisi ollut käytettävissä puheenjohtajaksi, jos kokous kaataisi jäsenyishankkeen.

Ulkoministeri Haavisto myönsi kokouksessa, että EU-sopimuksessa maatalous, kehitysalueet ja elintarviketeollisuus olisivat häviäjiä. Jäsenyys EU:ssa ei kuitenkaan ole mustavalkoinen, sillä se ei ole onnena, muttei myöskään kadotus. Maaseutu voisi tulevaisuudessa olla Suomelle voimavara.¹²³ Haavisto on puheessaan realistinen ja haluaa tuoda esille jäsenyyden hyvät ja huonot puolet.

Aho toteaa seuraavan päivän poliittisessa katsauksessa¹²⁴, että puoluekokous on valinnan edessä. Tukeako puoluejohdon, ministeriryhmän ja eduskuntaryhmän laajan enemmistön linjaa vai ei. Hänen mielestään Kyllä-vastaus antaa vielä jokaiselle keskustalaiselle vaihtoehdon äänestää kansanäänestyksessä oman kantansa mukaisesti. Aho haluaa koko kansan yhtenäisyyttä EU-asiassa. Aho haluaa ennen äänestyksiä vedota puolueen johtaja luottamustehtävissä toimivien myönteiseen EU-kantaan. Aho kysyy rivien välistä, että haluaako jäsenistö kävellä johdon yli. Hän halusi antaa jäsenille vielä yhden mahdollisuuden sanoa ”ei” kansanäänestyksessä.

Väyrynen toistaa samanlaisia argumentteja kuin kevään puoluevaltuuskunnassa. Neuvottelutulos ei vastaa tavoitteita, EU-juna on pysäytettävä nyt tai sitä ei helpolla voida enää pysäyttää. Hän harmittelee, että Aho laittaa EU-kysymyksen ja oman puheenjohtajuutensa kiinni toisiinsa, koska tukisi Ahon jatkokautta. Hän syyttää Ahoa ihmisten pelottelusta. Ahon toiminta ei Väyrystä vakuuta, ja hän haluaisi, että kokousväki miettisi pitemmälle kuin vain yhden hallituksen kaatumista. EU on suurempi asia. Lopussa Väyrynen kysyy, että onko kokousedustajilla lujutusta sanoa EI, kun kaikki

¹²² Kääriäinen, 315; Neittaanmäki, 67; Aunesluoma, 498.

¹²³ Heikki Haaviston puhe puoluekokouksessa 17.6.1994. Keskustan puoluekokouksen 17.–19.6.1994 pöytäkirjan liite 3, KMA

¹²⁴ Esko Ahon poliittinen katsaus puoluekokouksessa 18.6.1994. Keskustan puoluekokouksen 17.–19.6.1994 pöytäkirjan liite 4, KMA

yhdessä jäsenyydelle asettamat tavoitteet eivät toteutuneet.¹²⁵ Väyrysen puhe yrittää kannustaa olemaan rohkea ja ajattelemaan muutakin kuin Ahoa ja hänen hallitusta.

Väyrysen puheen kehoitus ei saanut kuitenkaan kokousedustajien enemmistön tukea, vaan äänestyksessä EU-jäsenyyden tukijat voittivat 1607-834. Aho totesi puheenjohtajavalintansa jälkeen, että hän arvostaa myös niitä, jotka sanoivat ehdottoman ein. Hän uskoo, että kansanäänestyksessä tullaan äänestämään eri tavoin kuin puoluekokouksessa.¹²⁶ Väyrynen on Ahon valinnan jälkeen samoilla linjoilla, eli moni joka nyt äänesti jäsenyyden puolesta, tulee äänestämään vastaan. Hän haluaa kentälle yhteistyön henkeä, vaikka työ jäsenyyttä vastaan jatkuukin.¹²⁷ Aho pitää puoluekokousta osoituksena suorasta kansanvallasta parhaimmillaan. Eri mielipiteet saatiin tuoda esille. Aho perustelee kannattajien rivien voimakasta jakautumista sillä, että Keskusta on kansanvaltaisempi kuin moni muu puolue. Aho ei silti vielä julista, tuleeko Suomesta EU:n jäsen vai ei, vaan puolueessa valmistaudutaan tulevaan kansanäänestykseen.

Tutkin puoluekokouksen äänien jakautumaa EU-kysymyksessä äänestystulosten (liite 2) perusteella.¹²⁸ 21:sta Keskustan piiristä vain kolmen piirin edustajien enemmistö oli jäsenyyttä vastaan, nämä olivat Satakunta, Itä-Savo ja Etelä-Pohjanmaa. Useissa piireissä kannatusjakauma jäsenyyden eduksi oli ylivoimainen, etenkin Helsingissä ja Päijät-Hämeessä. Silti esimerkiksi vuoden 1992 jäsenkyselyssä EU-myönteisessä Lapissa kannattajia ja vastustajia oli melko tasaisesti. Tähän saattoi vaikuttaa Lapista kotoisin olevan Väyrysen EU-vastaisuus. Muutos vuoden jäsenkyselyn tuloksiin oli kuitenkin reilusti myönteiseen suuntaan koko maassa. Äänestyksen tulos oli silti selkeä, riippumatta siitä oliko äänestäjien motiivi pitää Ahon hallitus pystyssä tai haluttiinko EU:hun todella liittyä. Tätä pitäisi jokaiselta Kyllää äänestäneeltä 1 607 henkilöltä kysyä henkilökohtaisesti.

¹²⁵ Paavo Väyrysen puhe puoluekokouksessa 18.6.1994. Keskustan puoluekokouksen 17.-19.6.1994 pöytäkirjan liite 5, KMA

¹²⁶ Esko Ahon puhe uudelleenalintansa jälkeen puoluekokouksessa 18.6.1994. Keskustan puoluekokouksen 17.-19.6.1994 pöytäkirja, KMA

¹²⁷ Paavo Väyrysen puhe Ahon puheen jälkeen puoluekokouksessa 18.6.1994. Keskustan puoluekokouksen 17.-19.6.1994 pöytäkirja, KMA

¹²⁸ Äänestys EU:sta. Keskustan puoluekokouksen 17.-19.6.1994 pöytäkirjan liite 9, KMA

5.4. Omantunnon äänestykset

Puoluekokouksen päätöksen mukaan puolue kunnioittaisi kansanäänestyksen tulosta lopullisessa eduskuntakäsittelyssä EU:sta päätettäessä, riippumatta tuloksesta. Ratkaisevan äänestyksen jälkeen Keskusta ei halunnut profiloitua voimakkaasti EU-asiassa. Aho halusi kuitenkin, että keskustalaiset kiertävät aktiivisesti maakunnissa ja kertovat EU:sta. Keskustelua ei myöskään haluta estää.¹²⁹ Tästä esimerkkinä Keskustan järjestöpäällikkö Eero Lankian kertoi, että lähes kaikissa puolueen piireissä järjestetään ennen kansanäänestystä keskustelutilaisuudet EU-asian tiimoilta.¹³⁰ Työvaliokunnassa otettiin myös se kanta, ettei puolue lähetä puolueena ketään edustajia erilaisten EU:n puolesta tai vastaan olevien järjestöjen tilaisuuksiin. Kuitenkin yksityishenkilöinä keskustalaiset voivat ja tulevat olemaan eri liikkeiden tilaisuuksissa mukana.¹³¹

Puoluekokouksen päätöksen jälkeen Kääriäisen mainitsema Taloustutkimuksen gallup näytti, että niukka enemmistö keskustalaisista olisi siirtynyt kesäkuussa EU:n taakse (39 KYLLÄ - EI 37), mutta epävarmoja oli toisaalta 24 % vastanneista. Kokouksen myönteinen EU-päätös saattoi hetkeksi nostaa kannattajien EU-uskoa, sillä kannatus alkoi piakkoin laskea. Seuraavat lähempänä lokakuun kansanäänestystä tehdyt gallupit näyttivät toisenlaisia lukemia. Syyskuun alun työvaliokunnan kokouksessa Kari Hokkanen viittasi viimeisimpiin, tarkemmin mainitsemattomiin gallupeihin, että keskustan selvä enemmistö on EU-jäsenyyttä vastaan. Muutkin kokoukseen osallistujat tukivat Hokkasen mielipidettä.¹³² Elinkeinoelämän valtuuskunnan raportissa¹³³ syyskuun lopulta kerrotaan, että elo- ja syyskuun aikana Keskustan kannattajista vain 22 % kannattaa ja 60 % vastustaa jäsenyyttä. Kääriäisen mukaan 11.–12. marraskuuta gallupin luvut olivat 26 % puolesta ja 55 % vastaan.

Suomen EU-kansanäänestyksessä kansa äänesti luvuin 56,9 - 43,1 EU-jäsenyyden puolesta. Keskustan kannattajista 64 % äänesti vastaan.¹³⁴ Tämä lukema oli gallupien mukaisesti odotettu. Maanviljelijöistä jopa 94 % äänesti vastaan ja tämä kertoo siitä

¹²⁹ Keskustan puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirja 1.8.1994, KMA

¹³⁰ Keskustan puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirja 8.9.1994, KMA

¹³¹ Keskustan puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirja 25.8.1994, KMA

¹³² Keskustan puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirja 8.9.1994, KMA

¹³³ Elinkeinoelämän valtuuskunnan raportti 27.9.1994. Keskustan puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirjan liite 8.9.1994, KMA

¹³⁴ Paloheimo, Heikki: *Pohjoismaiden EU-kansanäänestykset. Puolueiden peruslinjat ja kansalaisten mielipiteet Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa*. Poliitikka 2/1995

negatiivisesta ilmapiiristä, joka maaseudulla oli EU-ratkaisun EU-osan epäonnistumisen takia. MTK oli ottanut odotetusti Ei-kannan jäsenyyteen syyskuun alussa,¹³⁵ joten maataloustuottajien kanta oli ollut selkeä jo pitkään, riippumatta sen läheisestä yhteydestä keskustaan.

Eduskunnassa lopullinen äänestys oli enää virallisesti muodollisuus ja jäsenyys hyväksyttiin äänin 152-45. Keskustan eduskuntaryhmässä ei yksimielisyyttä ollut, vaan äänet jakautuivat 31 puolesta ja 24 vastaan.¹³⁶ Äänen selkeä kahtiajakautuminen kuvasti omalla tavallaan Keskustan hajanaisuutta mielipiteissä EU-prosessin alusta lähtien. Jäsenyyttä vastaan äänestäneiden voitiin tulkita äänestäneen omantuntonsa mukaisesti, ja näpäyttäneensä äänestyspäätöksellä puolueen ydinjohtoa.

¹³⁵ Aunesluoma, 498.

¹³⁶ Kääriäinen, 316.

6. Yhteenveto

6.1. Keskustan puoluejohto ja sen sisäiset jännitteet

Keskustan sekä sen puoluejohdon sisällä käytiin vuosien 1990–1994 välillä voimakasta ja välillä kovasanaistakin kiistelyä puolueen kannasta Suomen integraatiopolitiikkaan, eli taloudelliseen ja ulko- ja turvallisuuspoliittiseen yhdentymiseen muiden Euroopan maiden, etenkin Länsi-Euroopan valtioiden kanssa. 1980-luvulla ja sitä aikaisemmin puolueen sisällä ei aiheutunut suurta skismaa Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisesta linjasta. Keskustan ulkopoliittinen linja oli pysynyt Paasikiven-Kekkonen -linjalla lähes koko ajan toisen maailmansodan loppumisesta alkaen, ja tätä tuki presidentti Koiviston johtama ulkopoliittikka. YYA-sopimus velvoitti pitämään hyvät suhteet Neuvostoliittoon ja puolueettomuuspolitiikka koettiin keskeiseksi ja turvalliseksi ulko- ja turvallisuuspoliittiseksi linjaksi, jota voidaan ajaa idän ja lännen välillä.

Keskustan Eurooppa-integraation linjalla oli paineita muuttua tultaessa 1980-luvulta uudelle vuosikymmenelle. Neuvostoliiton hajoaminen ja YYA-sopimuksen mitätöityminen joulukuussa 1991 antoi Suomelle ja Keskustalle mahdollisuuden vapaasti integroitua länteen. Venäjä ei ollut sisäisen epävakautensa takia valmis eikä halukas puuttumaan Suomen sisäpolitiikkaan, eikä siten enää ollut ulkopoliittisia esteitä integroitua länteen. Pohjoismaista yhteistyötä haluttiin myös korostaa enenevissä määrin.

Keskustan sisällä etenkin vuoden 1990 puoluekokouksen johtajavalinnat käynnistivät suuntauksen kohti myönteistä suhtautumista Euroopan yhdentymiseen, jossa Suomi olisi aktiivisesti mukana. Puoluejohtoon valittiin uudeksi puheenjohtajaksi Esko Aho, jonka puhe- ja esiintymistaidoista oli monella tapaa hyötyä sekä puolueen vaalimenestyksen, että puoluejohdon enemmistön tavoitteiden edistämisessä. Aho joutui tasapainottelemaan samanaikaisesti Keskustan sisäisten ristiriitojen sovittelijana, kuin myös Suomen pääministerinä hallituksessa, jossa hallituskumppanit Kokoomus ja RKP liputtivat näkyvästi Suomen EU-jäsenyyden puolesta. Samaisessa puoluekokouksessa yhdeksi kolmesta varapuheenjohtajasta valittiin nuori Olli Rehn, jolla oli tuon ajanjakson keskustalaiseksi erittäin positiivinen suhtautuminen Euroopan yhdentymiseen. Hänen kannanottonsa mediassa olivat avoimen EU-myönteisiä, ja hän oli muun muassa mukana kirjoittamassa juuri ennen Suomen EU-kansanäänestystä ilmestynyttä kirjaa, jossa

haluttiin tuoda selkeyttä Suomen uuteen asemaan Euroopan unionin jäsenenä.¹³⁷ Rehnin äärimmäisen myönteisen suhtautumisen EU-jäsenyyteen voidaan omalta osaltaan tulkita vieneen häneltä ulkoministerin paikan, vaikka jälkikäteen katsottuna hän sai myöhemmin luotua pitkän uran Euroopan parlamentissa sekä Euroopan komissiossa.

Keskustan puoluejohto ei missään vaiheessa ollut yksimielinen suhtautumisessa Suomen EU-jäsenyyteen ja yleisestikään Suomen harjoittamaan integraatiopolitiikkaan. Puoluejohdossa oli EU:n vastustajia, kuten varapuheenjohtaja Hannele Pokka, joka vastusti jäsenyyttä koko 1990-luvun alun yhdentymisprosessin ajan. Keskeinen rooli puolueen sisäisessä keskustelussa ja päätöksenteossa oli vuonna 1990 Keskustan puheenjohtajuudesta luopuneella Paavo Väyrysellä. Hänellä oli puolueen sisällä paljon arvovaltaa 1990-luvun alkupuolella, ja hänet nähtiin Ahon lisäksi toisena keskeisenä Keskustan poliitikkona, jolla oli paljon vaikutusvaltaa puolueen sisällä. Toimiessaan hallituksessa ulkoministerinä hänen painoarvo päivänpolitiikassa pysyi merkittävä. Julkisuuteen annetun kuvan mukaan Aho ja Väyrynen olivat samoilla linjoilla Keskustan harjoittamasta integraatiopolitiikasta 1990-luvun alussa. Tulkinnasta riippuen vuosien 1992-1993 aikana heidän mielipiteet EU-jäsenyydestä kuitenkin kääntyivät vastakkaisiin suuntiin, ja Aho ja Väyrynen esiintyivät EU-jäsenyykeskustelun loppuvaiheessa toistensa vastapareina. Väyrysten epäonnistuneet pyrkimykset Suomen presidentiksi värjivät puolueen sisäistä valtopolitiikkaa.

Moni puoluejohtoon laskettava merkittävä henkilö, kuten Ahon hallituksessa ministereinä toimineet Seppo Kääriäinen ja Mauri Pekkarinen, korosti 1990-luvun alun integraatiokeskustelun aikana Keskustan sisäisen yhtenäisyyden säilyttämistä. EU-jäsenyyksikysymys koettiin puoluejohdossa olevan Keskustalle suuri riski aiheuttaen suurta sisäistä hajaannusta ja kahtiajakoa, ja tämä oli perusteltu pelko. Jako asettui monilta osin maaseudun ja kaupunkien välille. Suuri osa Keskustan jäsenistä ja peruskannattajakunnasta asui 1990-luvun alussa maaseudulla tai pienillä paikkakunnilla. Etenkin maanviljelijäväestölle maa- ja metsätalouden harjoittajille Suomen mahdollinen jäsenyys EU:ssa oli todellinen uhka, sillä jäsenyyden pelättiin romahduttavan kotimaisen maa- ja metsätaloustuotannon, kun muun muassa maaseudun tukipolitiikasta ja

¹³⁷ Jalonen, Olli-Pekka. Lempiäinen, Petri. Penttilä, Risto E. J. Pesonen, Timo. Rehn, Olli: *Suomen ulkosuhteet 1990-luvun Euroopassa*. Painatuskeskus Oy, Helsinki 1994, 11.

aluepolitiikasta päätettäisiin muualla kuin Suomessa.

Erilaisten kyselyjen ja gallupien perusteella maatalousväestön ylivoimainen enemmistö vastusti Suomen EU-jäsenyyttä. Maa- ja metsätaloustuottajia edustanut etujärjestö MTK ajoi mediassa ja Keskustan sisällä voimakkaasti EU-jäsenyyden vastaista kantaa. Maatalousväestön lisäksi puolueen jäsenistön ja kannattajien enemmistö oli 1990-luvun alun pääosan ajasta EU:hun liittymistä vastaan. Negatiivisuus EU-jäsenyyttä kohtaan alkoi kasvaa jäsenyydenhakuprosessin aikana, ja kannatuslukemat jäsenyyttä vastaan olivat selkeitä, kun kansanäänestys jäsenyydestä alkoi lähestyä. Keskustan kentän äänen voidaan siten olleen lopulta varsin selkeästi EU-jäsenyyden vastainen. Aivan kaikki puolueeseen yhdistettävät toimijat eivät olleet jäsenyyttä vastaan, sillä Keskustan nuorisosiiven NKL:n ja puolueen opiskelijaliiton KOL:n jäsenten enemmistöt tukivat EU-jäsenyyttä, ja ottivat aktiivisesti aiheeseen kantaa integraatioprosessin eri vaiheissa.

EU-jäsenyyshakemuksen jättämistä ja myöhemmin EU-jäsenyyttä kannattaneet puoluejohdon jäsenet sekä neutraalimmin asiaan suhtautuneet tahot joutuivat painimaan puolueen sisäisten ristiriitaisten integraatiokantojen lisäksi myös ulkoisten paineiden kanssa. Hallituspuolueista Kokoomus ja RKP olivat avoimesti EU-jäsenyyden kannalla, mikä lisäsi painetta hallituksen sisällä edetä EU-prosessissa. Suomen 1990-luvun alun lama ja siitä aiheutunut huono talous- ja työllisyystilanne edesauttoivat SDP:tä nostamaan kannatustaan reilusti ohi Keskustan, joka joutui kantamaan hallitusvastuuta. SDP:n enemmistö suhtautui EU-jäsenyyteen positiivisesti, ja Keskustassa pelättiin sitä, mitä tapahtuisi, jos Ahon hallitus joutuisi eroamaan, ja EU-jäsenyysneuvotteluja käytäisiin ilman Keskustaa, jolla olisi edessä oppositiotaival. Oppositioon joutumista haluttiin välttää keinolla millä hyvänsä, muun muassa siksi, jotta EU-jäsenyysneuvotteluissa Keskustan johdolle ja kannattajille erittäin tärkeät maatalous- ja aluepolitiikan tavoitteet saataisiin runnottua läpi. Presidentti Koiviston maltilliset kannanotot integraatiokysymyksiin sekä hänen antama tuki pääministeri Aholle helpottivat omalla tavallaan Ahon ja hänen hallituksen toimintaedellytyksiä.

6.2. Keskustan virallisen integraatiolinjan muutokset ja keskeiset integraatiopäätökset

Suomi aloitti alkuvuodesta 1990 neuvottelut Euroopan talousalueen ETA:n perustamiseksi, jonka pohjalta voitaisiin käydä vapaakauppaa EY-jäsenvaltioiden kanssa. Keskusta tuki voimakkaasti ETA-neuvotteluja muun muassa siksi, ettei niissä tarvinnut ottaa mukaan maatalouskysymyksiä. ETA toteutui pitkällisen prosessin jälkeen, mutta muun muassa Ruotsi ja Itävalta olivat enemmän kiinnostuneet EY-jäsenyydestä kuin ETA:sta. Vuonna 1990 Keskusta pitäytyi edelleen kiinni Paasikiven-Kekkosen linjasta, eli liittoutumattomuudesta, eikä nähnyt tarvetta vielä syvempään eurooppalaiseen integraatioon kuin mitä ETA tarjoaisi. Samaisen vuoden puoluekokous nosti puoluejohtoon uusia nimiä, mutta se ei vielä muuttanut suuremmin puolueen virallisia kantoja.

ETA-neuvotteluiden edistyessä hitaasti ja sopimuksen tullessa voimaan vasta 1992, oli ehtinyt tapahtua paljon. Keskusta oli voittanut vuoden 1991 eduskuntavaalit ja puolue oli saanut pääministerin paikan. Keskustalaisilta tivattiin kantaa EY-jäsenyyshakemukseen, mutta Keskusta halusi vielä virallisesti pitää ovet avoinna eri suuntiin, eikä lyödä EY-kantaa lukkoon. Eduskunnan enemmistö, mukaan lukien Kokoomus ja SDP olivat EY-jäsenyyshakemuksen jättämisen kannalla, joten Keskustan piti luovia tilanteessa, jossa eduskunta ja hallituskumppanit halusivat edetä EY-jäsenyyshakemuksen jättämisen kanssa, kun taas puolueen sisällä mielipiteet olivat jakautuneet kahtia. Voidaan todeta, että Keskustan linja EY-jäsenyyteen nähden lieveni vuoden 1991 aikana.

Vuoden 1992 aluksi Keskustan oli tehtävä päätöksiä siitä, miten EY-jäsenyyshakemuksen jättämisen kanssa edetään. Puheenjohtaja-pääministeri Ahon asema oli tällöin suuressa roolissa, sillä jos puolue torppaisi jäsenyyshakemuksen jättämisen, hallitus todennäköisesti kaatuisi. Aho pisti tässä tapauksessa oman asemansa riippuvaiseksi puolueen tekemästä päätöksestä. Keskusta oli tehnyt loppuvuodesta 1991 kyselyn kenttäväelle, jonka tulokset tulkittiin puoluejohdossa tulkinnanvaraisesti niin, että puoluejohdolle ja siten eduskuntaryhmälle jäi vapaat kädet edetä jäsenyyshakemuksen kanssa parhaaksi katsomalla tavalla. Puoluevaltuuskunnan ja eduskuntaryhmän yhteiskokouksessa helmikuussa 1992 päätettiin, että jäsenyyshakemus voidaan jättää keskustalle tärkeät reunaehdot huomioiden.

Keskustan johto kävi Euroopan integraatiosta puolueen jäsenistön ja kannattajien kanssa dialogia ja otti heidän näkemykset kiitettävästi huomioon vuoden 1992 alkupuolelle asti. Kun jäsenysshakemus oli jätetty ja jäätiin odottamaan jäsenyysneuvotteluja ja niiden tulosta, puolueen johdon ja kentän välillä ei enää käyty samanlaista vuoropuhelua kuin aiemmin. Puoluejohto piti matalaa profiilia jäsenyyskysymyksestä ja odotti neuvottelujen etenemistä ja niiden tuloksia. Neuvostoliiton hajoamisen tarjoama mahdollisuus integroitua syvemmin Länsi-Euroopan kanssa sekä talouden syvä lamakausi ja sen välttäminen tulevaisuudessa saivat puoluejohdon ja puheenjohtaja Ahon kallistumaan entistä enemmän EU-jäsenyyden kannalle. Samalla tiedostettiin haasteet, jotka maaseutu ja maatalous kokisi jäsenyyden myötä, mutta Ahon sanoja lainatakseni lähes 25 % kannatuksella Keskusta ei voinut ajaa vain kansan kymmenesosan eli maatalousväestön etuja. Tämä ajattelutapa oli perusteltua sekä puolueen että puheenjohtaja Ahon kannalta, vaikka kenttäväen vastustus oli ikävä seuraus tästä.

Vuoden 1994 presidentinvaaleissa Keskusta oli pahasti jakaantuneena kolmen keskustalaisen ehdokkaan ollessa ehdolla, joista Väyrynen oli virallinen puolueen ehdokas. Väyrynen jäi kolmanneksi, vaikka edusti erittäin varauksellista linjaa EU-jäsenyyden suhteen. Etenkin Keijo Korhosen ehdokkuutta pidettiin protestina Keskustan harjoittamalle integraatiopolitiikalle. Suomen saatua vuoden 1994 alkupuolella jäsenyysneuvottelut päätökseen, oli integraatiokysymyksessä ratkaisujen ajat. Keskustan puoluejohdon enemmistö koki Suomen saamat maatalouden reunaehdot tarpeeksi kattaviksi, jotta jäsenyyteen voitaisiin niillä perusteilla suostua.

Keskustan sisäinen päätöksenteko asiasta huipentui kesän 1994 puoluekokoukseen, josta muodostui astetta isompi näytelmä verrattuna alkuvuoden 1992 jäsenysshakemuskeskusteluun. Puheenjohtaja satoi puoluekokouksessa poikkeuksellisella ja monia tahoja kummastuttavalla tavalla oman puheenjohtajuuden EU-jäsenyyden hyväksymiseen. Samalla pelissä oli kyse jälleen kerran Keskustan johtaman hallituksen jatkosta, jos jäsenyyden hyväksymistä ei hyväksyttäisi, eikä Aho jatkaisi puheenjohtajana. Puoluekokouksessa muun muassa Väyrynen yritti monin sanankääntein saada Aho muuttamaan mieltään, jotta Ahon jatkokausi ja EU-jäsenyys irrotettaisiin erilleen toisistaan. Aho pitäytyi kannassaan, ja puoluekokous äänesti lopulta selvin luvuin Suomen EU-jäsenyyden puolesta. On perusteltua väittää, että puoluekokousedustajien yksi suurimmista syistä äänestää jäsenyyden puolesta oli Ahon

jatko puheenjohtajana sekä pääministerinä, ei niinkään into EU:hun liittymisestä itsessään.

Neuvoa-antavassa kansanäänestyksessä EU-jäsenyydestä keskustan kannattajat saivat puhtaalla omallatunnolla äänestää jäsenyyden puolesta tai sitä vastaan. Suomalaisten enemmistö äänesti odotetusti jäsenyyden puolesta, ja yhtä odotetusti keskustan kannattajien enemmistö oli jäsenyyttä vastaan. Tutkimusten perusteella etenkin maanviljelijäväestön kanta oli äärimmäisen negatiivinen jäsenyyttä kohtaan. Jos jäsenyysneuvotteluissa saavutetut maatalouden reunaehdot olivat keskustan johdolle riittävät, eivät ne riittäneet vakuuttamaan MTK:ta eikä maanviljelijöitä. Eduskunnassa suoritetussa lopullisessa äänestyksessä lähes puolet Keskustan edustajista äänesti jäsenyyttä vastaan, vaikka puoluekokouksessa puolue sitoutui kunnioittamaan kansanäänestyksen tulosta. EU-jäsenyyden hyväksymiseen tällä ei ollut merkitystä, mutta äänestystulos voidaan tulkita siten, että sillä haluttiin lähettää puoluejohdolle protesti EU-jäsenyysprosessista ja sen lopputulemasta.

6.3. Esko Aho puolueen johdossa ja puolueen kantojen määrittäjänä

Esko Ahon roolin merkitys Suomen integraatiopolitiikassa 1990-luvun alussa oli kiistämättä keskeinen, kuten aiemmin tässä tutkielmassa on tullut selville. Hän oli mielestäni merkittävin yksittäinen suomalainen poliitikko, joka oli mukana viemässä Suomea EU:n jäseneksi. Siitä lähtien, kun hänet valittiin Keskustan puheenjohtajaksi kesän 1990 puoluekokouksessa, Aho pystyi hyötykäyttämään saavuttamaansa valtaa ja persoonaansa omien tavoitteidensa saavuttamiseksi. Aho oli suomalaisten poliitikkojen kärkinimistä mediataidoiltaan omaa luokkaansa. Hän oli uudenlainen mediapuheenjohtaja, joka mediataidoillaan johdatti Keskustan suureen vaalivoittoon eduskuntavaaleissa vuonna 1991. Mari K. Niemen ja Risto Uimosen mukaan Aho vauhditti politiikan henkilöitymistä Suomessa, ja hän käytti mediaa uudella ja taitavalla tavalla hyväkseen. Mielestäni puheenjohtajakauden alkuvaiheilla medialla ja Aholla voidaan tulkita olleen toisiaan tukeva suhde, eli Aho halusi ottaa mediahuomioista kaiken mahdollisen irti ja media piti Ahoa hyvänä haastattelukohteena.

Pääministeriksi valitsemisen jälkeen Aho sai pääministeri-puoluejohtajan

kaksoismandaatilla etenkin Keskustan sisällä erittäin suuren vaikutusvallan, jota ei edes entinen puheenjohtaja Paavo Väyrynen pystynyt murtamaan. Aho sai keskustalaisten lisäksi tukea hallituksen johtamiseen ja ulkopoliittisiin linjanvetoihin presidentti Koivistolta, jonka kanssa pääministeri oli roolinsa johdosta säännöllisesti yhteyksissä. 1990-luvun alussa Keskustan sisällä käytiin johtohahmojen välistä valtakamppailua pääosin Ahon ja Väyrysen kesken. Kamppailun eräänlaisena huipentumana voidaan pitää EU-jäsenyysprosessia, joka saavutti huipennuksen kesän 1994 puoluekokouksessa. Aho pisti persoonansa ja asemansa puheenjohtajana ja pääministerinä peliin, kun päätettiin Suomen lähihistorian suurimmasta yksittäisestä poliittisesta päätöksestä. Aho poistui puoluekokouksesta henkisenä voittajana, jatkaen puolueen puheenjohtajana ja Suomen pääministerinä, kaataen Väyrysen toiveet EU-jäsenyyden torppaamisesta.

Soveltaen aiemmin esitettyjä John Kenneth Galbraithin näkökulmia Esko Ahoon ja Keskustaan, Aho sai suurimmalta vallan lähteeltä organisaatiolta eli tässä tapauksessa puolueelta mandaatin, jonka perusteella hän sai mahdollisuuden käyttää ehdollista valtaa. Organisaation jäsenet eli puolueen jäsenet vakuutuivat Ahon tavoitteista ja missiosta, ja uskoivat hänen olevan oikea henkilö johtamaan Keskustaa. Ahon sosiaaliset taidot vakuuttivat keskustan jäsenien lisäksi myös muita suomalaisia, ja eduskuntavaalivoitto 1991 on tästä osoituksena. Aiemmin mainitun Maija-Riitta Ollilan toteaman mukaan johtajan ympärillä olevat henkilöt yhdistävät sanoman ja sen kantajan. Tämä tapahtui myös Ahon tapauksessa, kun Keskusta henkilöityi puheenjohtajaansa Ahoon sekä Suomen mediassa, kuten myös puolueen sisällä.

Aho pystyi pitämään johtamansa organisaation yhtenäisenä äärimmäisen vaikeista ajoista ja monista sisäisistä ristiriidoista huolimatta. Ollila mainitsi, että johtajuuteen kuuluu olennaisesti suunnan ja tarkoituksen ilmaiseminen, ja päämäärän kirkastamisella voidaan estää joukkojen hajoaminen. Jos Keskusta organisaationa olisi hajaantunut sisäisesti, pahimmassa tapauksessa jopa hajonnut pienempiin osiin, olisi Aho menettänyt vallan, jonka hän oli voimakkaalta organisaatiolta aiemmin saanut. Yhtä lailla, kun Aho oli riippuvainen puolueestaan vallan lähteenä, puolueen jäsenet kokivat olevansa riippuvaisia Ahosta. Puolueen jäsenet suostuivat antamaan Aholle tietoisesti tai tiedostamatta suuren vallan, ja hyväksyivät hänen vivahteikkaat toimet muun muassa kesän 1994 puoluekokouksessa. Galbraithin sanamuotoja käyttäen voisi todeta, että keskustalaiset alistuivat Ahon tahtoon. Aho käytti samaansa ehdollista valtaa välillä

äärirajoille saakka puolueen sisäisessä päätöksenteossa, mutta häntä ei kuitenkaan voi kuvailla diktaattoriksi, vaan ainoastaan taitavaksi ihmisten johdattelijaksi. Aholla ei varmasti ollut kristallipalloa, jolla hän olisi nähnyt tulevaisuuteen. Silti hän onnistui vakuuttamaan keskustalaiset siitä, että hänen visionsa ja esittämänsä tavoitteet olivat sekä puolueelle että Suomelle hyväksi pitkällä tähtäimellä, vaikka tavoitteiden saavuttaminen osoittautui ulkoisten ja sisäisten haasteiden johdosta haastavaksi.

Lähteet

Alkuperäislähteet

Arkistolähteet

Keskustan ja maaseudun arkisto (KMA), Helsinki

Maalaisliiton / Keskustapuolueen / Suomen Keskustan arkisto

Suomen Keskusta r.p.

Vuosikirjat 1988–1994

Puoluehallituksen pöytäkirjat 1990–1994

Puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirjat 1990–1994

Puoluekokousten pöytäkirjat 1990, 1992, 1993 ja 1994

Nuoren Keskustan Liitto (NKL)

Liittohallituksen pöytäkirjat 1994

Kirjallisuus

Aho, Esko: *Pääministeri*. Otavan Kirjapaino, Keuruu 1998

Aunesluoma, Juhana: *Vapaakaupan tiellä. Suomen kaupp- ja integraatiopolitiikka maailmansodista EU-aikaan*. Kariston kirjapaino Oy, Hämeenlinna 2011

Blomberg, Jaakko: *Vakauden kaipuu. Kylmän sodan loppu ja Suomi*. WSOY, 2011

Burnham, Peter. Gilland Lutz, Karin. Grant, Wyn. Layton-Henry, Zig: *Research Methods in Politics*. Palgrave Macmillan, Basingstoke 2008

Galbraith, John Kenneth: *Vallan anatomia*. WSOY, Juva 1984

Jalonen, Olli-Pekka. Lempiäinen, Petri. Penttilä, Risto E. J. Pesonen, Timo. Rehn, Olli: *Suomen ulkosuhteet 1990-luvun Euroopassa*. Painatuskeskus Oy, Helsinki 1994.

Jutila, Karina: *Yksillä säännöillä, kaksilla korteilla? Empiirinen tutkimus Suomen Keskustan sisäisestä päätöksenteosta*. Sähköinen väitöskirja, Cityoffset Oy, Tampere 2003

Kemppi, Anssi: *Katse Eurooppaan päin! - Kahdesta eri horisontista. Paavo Väyrysen integraatiomielipiteet ja niiden käsittely Suomen Kuvalehdessä vuosina 1988–1994*. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto 1996.

Koivisto, Mauno: *Kaksi kautta. Muistikuvia ja merkintöjä 1982–1994*. WSOY:n graafiset laitokset, Juva 1994.

Koivisto, Mauno: *Historian tekijät. Kaksi kautta II*. WSOY:n graafiset laitokset, Juva 1995.

Kulha, Keijo K.: *Mahtitalonpoika*. Oy Edita Ab, Helsinki 1998.

Kääriäinen, Seppo: *Sitä niittää mitä kylvää. Keskustan strategiset valinnat 1964–2001*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2002

Mickelsson, Rauli: *Suomen puolueet. Historia, muutos ja nykypäivä*. Vastapaino, Jyväskylä 2007

Myllymäki, Arvo: *Suomen pääministeri - Presidentin varjosta hallitusvallan käyttäjäksi*. Kariston Kirjapaino, Hämeenlinna 2010

Neittaanmäki, Petri: *Valtapolitiikka osana suomalaista päätöksentekoa: Tutkielma Suomen Keskustan poliittisesta päätöksentekoprosessista EU-kysymyksessä 1989–1994*. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 2000

Niemi, Mari K.: *Kaksi tietä huipulle. Media ja puoluejohtajuus Suomessa naisten noususta populismin aaltoon*. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C osa 385, Turku 2014

Ollila, Riitta-Maija: *Persoonan valta*. WSOY, Juva 2005

Saarinen, Markus: *Kenen kannalla uudenlaiseen Eurooppaan? Suomen Keskustan puoluejohdon ja kenttäväen välinen jännite EU-jäsenyyssprosessin aikana*. Poliittisen

historian kandidaatintutkielma. Helsingin yliopisto 2014

Sandberg, Tiina: *Keskustan ja MTK:n EU-maatalouspolitiikka ja julkisuus v. 1992–1994*. Viestinnän pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 1996

Sundberg, Jan: *Finland: Nationalized Parties, Professionalized Organizations*. Teoksessa Katz, Richard S. & Mair, Peter (toim.): *How Parties Organize. Change and Adaption in Party Organizations. A Data Handbook on Party Organizations in western Democracies 1960–1990*. Sage Publications, Lontoo 1994.

Sundberg, Jan: *Puolueiden organisaatiot ja suhteet etujärjestöihin*. Teoksessa Paloheimo, Heikki. Raunio Tapio (toim.): *Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä*. WSOY Oppimateriaalit Oy, Helsinki 2008.

Tuokko, Katja: *From Left to West. The position of Vasemmistoliitto on European integration*. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 2012

Uimonen, Risto: *Pääministerin puhuva pää. Yhdeksän pääministerin mediasuhteet Martti Miettusesta Mari Kiviniemeen*. WSOY, Juva 2011

Virta, Sirpa. Borg, Olavi. Jaakkola, Timo: *MTK:n järjestötutkimus II*. Tampereen yliopisto 1991

Väyrynen, Paavo: *Itsenäisen Suomen puolesta*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 1999

Sanomalehdet ja aikakauslehdet

Suomenmaa 1990–1992

Keskusta 1990–1991

Politiikka 2/1995

Verkkolähteet

Keskustapuolueen tavoiteohjelma 1980-luvun loppupuoliskolle. Hyväksytty Lappeenrannan puoluekokouksessa 13.-15.6.1986. Poliittisten ohjelmien tietovaranto Pohtiva <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=kesktavoite1986>

<http://www.keskustanaiset.fi/Suomeksi/Jarjesto/Historia>

<http://www.ulkoasiainministerio.fi/public/>

[Kansanedustajien esittelyt Eduskunnan verkkosivuilla](#)

<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/>

[Tutkimuksessa keskeisten henkilöiden esittelyt Biografiakeskuksen verkkosivuilla](#)

<http://www.kansallisbiografia.fi/>

Haastattelu

Timo Kaunisto 29.10.2015

Liitteet

Liite 1: Keskustan kannattajien EY/EU-asenteiden kehitys 1990–1994

Taulukko **Keskustan kannattajien EY/EU-asenteiden kehitys 1990–1994**

Ajankohta	Kyllä	Ei	EOS
	%	%	%
lokakuu 1990	51	31	18
tammikuu 1992	31	55	14
toukokuu 1992	49	41	12
syys-lokakuu 1992	34	54	13
joulukuu 1992	24	57	19
toukokuu 1993	30	47	23
elokuu 1993	32	47	21
lokakuu 1993	40	42	18
tammikuu 1994	29	48	23
huhtikuu 1994	34	43	23
kesäkuu 1994	39	37	24
11.–12.10.1994	26	55	20

Lähde: Kääriäinen, Seppo: *Sitä niittää mitä kylvää. Keskustan strategiset valinnat 1964–2001*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2002, 311.

**Liite 2: EU-äänestyksen tulokset piireittäin Keskustan puoluekokouksessa
18.6.1994**

Taulukko: Äänestys EU:sta

Piiri	Kyllä	Ei
Helsinki	41	1
Uusimaa	62	40
Varsinais-Suomi	139	52
Satakunta	65	75
Etelä-Häme	51	18
Päijät-Häme	42	2
Pirkanmaa	76	45
Kymenlaakso	82	18
Karjala	100	15
Etelä-Savo	77	18
Itä-Savo	31	38
Pohjois-Karjala	100	21
Kuopio	96	38
Ylä-Savo	53	25
Keski-Suomi	95	64
Etelä-Pohjanmaa	70	145
Keski-Pohjanmaa	42	17
Pohjois-Pohjanmaa	237	90
Kainuu	41	34
Lappi	57	52
Peräpohjola	50	26
Yhteensä	1607	834

Lähde: Äänestys EU:sta. Keskustan puoluekokouksen 17.–19.6.1994 pöytäkirjan liite 9.
Keskustan ja maaseudun arkisto.